

ŠTÁTNIČE ETICKÁ VÝCHOVA

2005

I. ZÁKLADY ETIKY

A) ETIKA AKO TEÓRIA MORÁLKY

1. Predmet, metódy, členenie, funkcie etiky. Interdisciplinárny charakter etiky – spolupráca etiky s inými vedami skúmajúcimi morálne javy.

Etika – je to mravoveda alebo mravouka. Je to označenie vednej disciplíny. Zaoberá sa štúdiom mravného chovania, cítenia, rozhodovania, mravných hodnôt, študuje morálne javy – je vedou o morálke.

Morálka – označuje sociálny jav (názov predmetu). Tvorí stránku ľudského chovania, rozhodovania. Zahrňuje dobro, zlo, spravodlivosť, pokrytectvo, zbabelosť (vysoká, či nízka morálka).

Předmět etiky :

- skúma morálku jako sociálny jav, jako podsystém spoločnosti – **sociálna etika**.
- *individuálna vo vzťahu k sebe*
- *individuá v jeho sociálnom prostredí a makroštruktúre*
- *profesionálna (vojaci, zdravotníci ...)*

Metódy, členenie, interdisciplinárny charakter etiky – spolupráca etiky s inými vedami skúmajúcimi morálne javy :

a) Filozoficko-teoretická

- vplyv, štruktúra morálky
- využíva filozofické otázky – čo je správne ?, čo je dobro ?

SPOLUPRACUJE S INÝMI VEDAMI :

- 1. Etika a filozofia** – vzťah človeka k iným ľuďom, k sebe, k hodnotám
- 2. Etika a politológia** – predstavuje teóriu politických systémov a pravidiel
- 3. Etika a psychológia** – jako samostatná veda skúma povahové vlastnosti, charakter, zvyky, potreby, city ...
- 4. Etika a pedagogika** – úzko súvisí s etikou a psychológiou
- 5. Etika a sociológia** – masovo – zákonité ľudské správanie
- 6. Etnografia a kulturológia** – náuka o dejinách
- 7. Etológia** – informuje nakoľko ovplyvňuje jeho správanie, vývoj (stres, tréma ...)

8. *Sémiotika* – teória významov
9. *Logika* – logické vysvetlenie podložené vedeckou teóriou

b) Aplikovaná etika

1. *Personálna etika* – zdravotníkov, právnikov, vojakov, policajtov ...
2. *Hospodárska*
3. *Pedagogická* – učiteľ (láska k deťom, správna výchova ...)
4. *Ekologická* – človek a príroda

Funkcie etiky :

a) Normatívna funkcia (preskriptívna alebo deontologická)

- hľadá, odôvodňuje a stanovuje morálne formy a mravné kritéria človeka
 DELÍ SA NA TEÓRIU NORIEM (mravné konanie človeka), A TEÓRIU HODNOT (hierarchia hodnôt)

- *etika tieto normy zdôvodňuje s každou novou generáciou*
- *zdôvodňuje, kto je morálny subjekt*
- *odôvodňuje sféru morálky* – rozlišuje správne od nesprávneho
 - rodová spoločnosť – svoj proti cudzí
 - vznik štátov – heléni proti barbarom
 - stredovek – kresťania proti pohanom
 - novovek – ľudia proti živočíšnym druhom
 - 20 storočie – všetko živé

b) Deskriptívna funkcia (sociológia morálky)

- je to súhrn etických teórií, ktoré opisujú oblasť morálky v jej rozmanitých podobách
- skúma ako sa mravy prejavujú v ľudskom správaní

- *metaetika* – zaoberá sa logickou analýzou morálneho jazyka

Kognitívna – dôraz na objektívnosť morálky

Nekognitívna – subjektivita morálky

5. Charakteristika etiky eudaimonizmu jako etiky štastia a etiky povinnosti (deontickej etiky) s príkladmi predstaviteľov daného typu etiky. Dobro a zlo definované cez základné pojmy štastia a nešťastia, cez povinnosti. Chápanie morálneho subjektu a morálneho konania v situačnej a existencialistickej etike (s príkladmi predstaviteľov daného typu etiky).

Eudaimonizmus :

- radosť, veselosť
- 1 x ho použil I. Kant
- je najrozšírenejším typom európskej morálky
- ide o radostný, optimistický, tvorivý, aktívny vzťah k životu

a) Duchovný eudaimonizmus

- grécky myslitelia (Sokratés, Platón, Aristoteles)
- za najväčší stav šťastia považovali radosť a blaženosť z dosiahnutej múdrosti

RENEŠANCA :

- *šťastie sa stotožňuje s pozemskými radosťami*

FRANCÚZSKI MATERIALISTI :

- vyhlásili šťastie človeka za konečný cieľ každej spoločnosti

b) Eudaimonizmus

- zmierňovať utrpenie všetkým
- *každý hľadá šťastie – staroba nemôže byť nikdy šťastná, iba spokojná*
- striedmosť – s jedlom rastie chuť, ale môže byť z neho zle

MORÁLNA OBLASŤ :

- **egoistický eudaimonizmus** – moje šťastie, moja rodina, norod – na úkor iných
- **skupinový eudaimonizmus** – hľadá najväčšie možné blaho pre najväčší počet ľudí

DOBRO A ZLO :

- etika je náuka o rozlišovaní toho, čo je dobré a čo zlé

a) Dobro :

- *je to najdôležitejšia kategória etiky*
- *je to všetko okolo nás, spôsob jednania ľudí a deje, ktoré sú žiadúce a potrebné*

Blaho – označenie materiálnych a duchovných podmienok potrebných pre ľudskú existenciu, ktorú umožňujú spokojnosť a radosť.

- je to pozitívna hodnota morálneho snaženia, ľudskej činnosti, ľudských vzťahov

Judaizmus a kresťanstvo – dobro je Boh

Tradičná axiológia – dobro je krása, pravda

Aristoteles, Platón – dobro je múdrosť

b) Zlo :

- je to opak dobra
- neprítomnosť dobra v ľudskom živote
- je nedostatočnosť, bieda, strádanie
- zlé skutky sú výsledkom úmyslu
- odporuje svedomiu
- je to etická kategória

Prvotným zdrojom morálneho zla je sociálne zlo – sociálna nespravodlivosť, nepriateľské vzťahy

DOBRO A ZLO – PÁROVÉ KATEGÓRIE :

- *základom je poznanie, čo je dobré a čo nie, kladné, záporné*
- *to závisí od našich skúsenosti, zážitkov, úrovne poznania*

6. Charakteristika etiky hedonizmu a utilitarizmu s príkladmi predstaviteľov daného typu etiky. Dobro a zlo definované cez základné pojmy slasti a bolesti, užitočnosti a neužitočnosti. Kantova kritika hedonizmu a utilitarizmu.

Hedonizmus :

- rozkoš, slasť
- autorstvo prináleží Arthurovi Schopenhauerovi
- je spätý s antickou filozofiou a morálkou
- získať slasť a vyhnúť sa bolesti sa pokladá za hybný počiatok v človeku, ktorý mu je daný od prírody a určuje všetky jeho činy – **naturalizmus**

Negatívny hedonizmus :

- *dobry život je len ten, kde nie je utrpenia*

KANTOVA KRITIKA HEDONIZMU :

- nie všetko príjemné je užitočné a nie všetko bolestné je zlé
- Aristipos z Kyrény
 - dával prednosť fyzickej slasti a rozkoši pred duševnou blaženosťou
- Hegesias
 - život riadený rozkošou nemá zmysel
- Stredovek
 - ostro odsúdený ideológmi kresťanskej cirkvi
- Súčasnosť (Carpe diem)
 - užívaj dňa – sklon najmä u mladých ľudí (sexuálna promiskuita, narkománia)

Utilitarizmus :

- prospech , úžitok, dobro
- moderný prejav správania ľudí – ide o predstavu, jako by malo vyzerat' správanie ľudí v ekonomicky a priemyselne vyspelej a slobodnej spoločnosti

Základom je etický individualizmus :

- *konať dobro, uspokojovať potreby nielen v záujme vlastnej osoby, ale predovšetkým voči iným ľuďom.*

K hlavnému rozvoju utilitaristickej morálky došlo v novodobom osvietenstve – rozdiel medzi ľudskou prirodzenosťou a tým, čo bolo do človeka vložené dodatočne (napr. výchovou).

PREDSTAVITELIA :

Wolf, Mill

- zrod morálky vidia v prirodzenom úsilí vyhl'adávať slasť

7. Komunikatívna etika (J. Habermas a K.O. Apel) jako pokus o riešenie morálnych problémov človeka v hodnotovo pluralitnej spoločnosti. Chápenie svedomia v komunikatívnej etike a princípe dosahovania súhlasu.

Etika diskurzu : Jurgen Habermas

Komunikatívna etika : Karl-Otto Apel

- oboje úzko súvisia a tvoria nový prístup k etike v Európe

HABERMAS :

ZÁKLADNÉ MYŠLIENKY :

a) **strategické a komunikatívne jednanie**

- *strategické* – je primárne orientované na úspech
- *komunikatívne* – je orientované na dorozumenie

b) **živý svet**

- tvorí ho kontext komunikatívneho jednania, teda pozadie kultúrne vžitého predporozumenia
- komunikácia predpokladá sociálny rámec určený kultúrnymi tradíciami, spoločnými názormi, mravmi a normami
- komunikatívne jednanie má nastoliť v diskurzoch dorozumenie, či subjektívne plány jednania, ciele a záujmy sú zlučiteľné

c) **formálny princíp univerzalizácie**

- tento princíp funguje ako pravidlo argumentácie
- toto hľadisko diskurzu je zdôraznené zásadou etiky diskurzu

d) **predpoklady diskurzu**

- *logická rovina produktov* – argumentovať formálne rozumne
- *dialektická rovina procedúr* – účastníci musia byť prítomní
- *rétorická rovina procesov* – vytvárať ideálnu rečovú situáciu (zahrňovať všetky subjekty jednania, rovnaké šance všetkých, vylúčenie potlačovania argumentácie, neuplatňovanie žiadnej moci)

ETIKA DISKURZU Zahrňuje 3 roviny mravnej normatívnosti :

- **ROVINA PREDPOKLADOV DISKURZU**
- **NORMATÍVNE VÝSLEDKY DISKURZU**
- **NEPROBLEMATIZOVANÉ NORMY ŽITÉHO SVĚTA**

e) **spoločnosť**

- odvoláva sa na pomery a sociálne životné formy žitého sveta

f) **problém odôvodnenia**

- prečo máme jednať komunikatívne a nie strategicky

APEL :

ZÁKLADNÉ MYŠLIENKY ETIKY KOMUNIKÁCIE PODĽA APELA :

a) **transcendentálna pragmatika**

- myslenie je jazykové a reč (aj v prípade monológu) komunikatívna
- komunikácia predpokladá ideu ideálne komunikačnej pospolitosti

b) **základné normy**

- *všetci zainteresovaní* – všetci komunikácie schopné bytosti prítomnosti a budúcnosti

- *povinnosť byť pravdivý*
- *všetky tvrdenia a všetky nároky je nutné argumentatívne zdôvodniť*

c) **regulatívne princípy**

- faktická reálna komunikačná pospolitosť nie je ideálna komunikačná pospolitosť

U Habermasa aj Apela sú normy rozdelené do dvoch stupňov :

- apriorné základné normy
- regulatívne princípy – ide o dospenie v praktickej argumentácii k jednotlivým normám

Svedomie a komunikácia :

- v naznačenej novej koncepcii sa javí tendencia exteriorizovať subjektívne monologické svedomie do reálnej komunikácie
- ide o prechod od *filozofie vedomia k filozofii reči a komunikácie*

B) MORÁLKA AKO SOCIÁLNY JAV A OSOBNOSTNÝ FENOMÉN

1. Pôvod, podstata, funkcie morálky. Sféra morálky, úroveň jestvujúceho a úroveň žiadúceho v morálke. Vymedzenie morálnej sféry v ekologickej etike

Pôvod morálky :

1. NÁBOŽENSKÁ

- *boh stvoril človeka, aby mohol byť morálnym subjektom*
- *mrvné zákony sa chápu jako večné, nemenné*

2. BIOLOGIZUJÚCA

- *nová úroveň rozvinutia biologických predpokladov*

3. SOCIOLOGIZUJÚCA

- *zaoberá sa všetkými javmi akokoľvek spätými so spoločenským životom ľudí od zrodu človeka*

Podstata morálky :

- je to sociálny podsystém, ktorý sa regulatívnou funkciou snaží dosiahnuť harmóniu jednotlivca a spoločnosti
- je relatívne neskorý jav (*podľa jedného vznikla jako boží dar, podľa druhého z potreby koordinovať ľudské vzťahy*)
- vznikla, keď bol človek schopný abstraktne myslieť, keď došlo k prvým diferenciáciám v rámci kmeňov a bolo potrebné regulovať vzťahy
- spočiatku sa činnosť vyčerpávala zaobstarávaním potravy, príbytku, neskôr sa z kmeňov vytrácal kanibalizmus

Funcie morálky :

Morálka zasahuje do všetkých oblastí života.

● **ZÁKLADNÉ FUNKCIE :**

1. Regulatívna

- smeruje k usmerňovaniu správania jednotlivca v sociálnej skupine
- + *morálna norma* – nevymýšľa sa, dedí sa, reguluje človeka zvnútra
- + *právo* – zvonku nás reguluje zákonmi a pravidlami

2. Hodnotovo – orientačná

- morálka nejakého spoločenstva, uznáva nejaké hodnoty

3. Motivačná

- morálne hodnoty sa stávajú našimi ideálmi, nútia nás ku konaniu, správaniu

● **OSTATNÉ FUNKCIE**

1. Poznávacia

- aký by mal byť človek
- niektorí filozofi odmietali prítomnosť poznania v morálke, iní tvrdili, že hodnotenie je istým spôsobom poznaním

2. Prognostická

- morálny subjekt sa rozhoduje o najlepšej alternatíve konania

3. Výchovná (socializačná)

- učí človeka mravnému konaniu
- stáva sa podstatným, výchovným momentom pri formovaní človeka

Sféra morálky :

Rozlišuje správne od nesprávneho. V dejinách sa sféra morálky rozlišovala.

1. rodová spoločnosť – svoj proti cudzí
 2. vznik štátov (Antika) – Heléni proti Barbarom
 3. stredovek – kresťania proti pohanom
 4. novovek – všetci ľudia v morálnej sfére proti živočíšnej ríši
 5. 20. Storočie – eko etika. Všetko živé
- zakladateľ eko etiky Albert Švajcer – dielo „Náuka úcty k životu,,
 - Aldo Leopold – americký lesník – dielo „Etika Země,,

Úrovně morálky :

● **Úroveň jestvujúceho (čo je – mravy)**

- mala ju rodová morálka
- typické dobové a mravné motivácie, ciele, v praxi realizované činy

● **Úroveň žiadúceho (čo má byť – moralita – étos)**

- 6.-8. St. P.n.l.
- skok k individuálnemu morálnemu vedomiu
- mravné ideály doby
- môžu sa týkať žiadúceho typu osobnosti, vzťahov, spoločenského systému, alebo žiadúcich vzťahov medzi kultúrou a prírodou

2. Morálne normy, morálne hodnoty a morálne ideály, ich charakter a funkcie v živote jednotlivca a spoločnosti. Hlavné morálne ideály v európskej morálnej tradícii

Morálne normy :

3 kritériá :

1. Normy prežívajúce – existovali v predchádzajúcich obdobiach
2. Normy bežne sa vyskytujúce – pozdravy, spôsoby
3. Normy jako vzory – predbiehali jako keby dobu

Prvé boli :

Zákazové – zákaz robenia nejakej činnosti

Odporúčajúce – odporúčajú konať na základe skúsenosti

ŠTRUKTÚRA MORÁLNEJ NORMY :

- **IMPERATÍV** – *zákaz-prikaz, vo výchove treba používať rozkazovací spôsob*
 - **ZDOVODNENIE** – *ak budeš klamať, stratíš dôveru priateľa*
 - **SANKCIA** – *jako to neurobíš, potom budeš mať zakázané to alebo to...*
- mimomorálna sankcia – *pochvala, trest*
- morálna sankcia – *výčitky svedomia*

Morálna norma – skúsenostný vzorec správania, nejaký predpis, ktorý musí byť splnený na dosiahnutie určitého cieľa. Súbor noriem, pravidiel a princípov = morálny kódex

TYPY MORÁLNYCH NORIEM :

- α) **normy individuálnej morálky** – láska k blížnemu, pravdovravnosť, čestnosť
β) **normy významné pre spoločenský život** – solidarita, tolerancia
χ) **zásady príkazu** – neokradneš, nepožiadáš manželku blízneho svojho ...
δ) **normy nabádajúce** – vrav pravdu, buď statočný
ε) **normy cnosti** – skromnosť, čestnosť

MORÁLNE NORMY :

- *nie sú kodifikované*
- *je spojená s donucovaním, ale nikdy si nevytvorila inštitucionálnu zložku*
- *pracuje výlučne s verejnou mienkou*

Morálne ideály :

- majú byť reálne, majú zodpovedať spoločenským podmienkam a možnostiam človeka
- zlepšenie seba samého
- človek podlieha tomu, čo nám spoločnosť ponúka
- 20. str. je storočím bez ľudských ideálov
- sú pravé, alebo nepravé

PRAVÝ IDEÁL – ideál tučného chlapca byť rytierom

NEPRAVÝ IDEÁL – aké máme schopnosti, nemôže byť každý maliarom alebo hudobníkom

J.A.KOMENSKÝ - mal veľký ideál pre danú dobu – zaviesť povinnú školskú dochádzku.

a) morálny ideál človeka

- b) morálny ideál sociálnych a medzil'udských vzťahov
- c) žiadúci vzťah k spoločnosti

NAJVYŠŠOU HODNOTOU ČLOVEKA JE IDEÁL. IDEÁL JE CHCENÝ SÁM PRE SEBA. IDEÁL DÁVA ZMYSEL ĽUDSKEJ EXISTENCIE.

3. Morálne princípy. Princíp spravodlivosti, princíp ľudskosti. Charakteristika postojov morálneho relativizmu a morálneho dogmatizmu, morálneho skepticizmu a nihilizmu. Egoizmus a altruizmus vo vzťahu k princípu spravodlivosti a ľudskosti.

Morálna spravodlivosť :

- má konkrétne-historický charakter, je to miera rozdeľovania hodnôt, pochvál, odsúdení za dobrú či zlú činnosť
- s rozvojom ľudskej spoločnosti súvisí i zmena medzi rodmi-prestali byť nepriateľské

TÁLIO – pravidlo o odplate – zub za zub, život za život, oko za oko ...je to výraz nového pochopenia spravodlivosti

- dnes ho môžeme pretlmočiť slovami – *vo vzťahu k iným postupuj tak, jako oni postupujú vo vzťahu k tebe.*

NEROB INÝM TO, ČO NECHCEŠ, ABY ROBILI TEBE – zlaté pravidlo mravnosti – jeho pozitívne znenie je – *môžeš robiť len to, čo každý iný na tvojom mieste.*

- *tálio – vyjadruje určité zmiernenie nevraživosti*
- *rešpektovanie a ochrana práv iných*
- *nekrivdiť nikomu a brániť krivde*
- *boj proti násiliu, egoizmu*
- *rovnaké právo žiť a realizovať sa, nárok na rovnaké možnosti*

Heslo – **buď s každým zadobre** – je v rozpore so spravodlivosťou a rovnosťou.

A) MORÁLNY RELATIVIZMUS

- opak morálneho dogmatizmu – neznalosť noriem
- prispôbujem sa podľa určitých kritérií, nemám svoje predstavy o tom, čo by malo platiť
- keď je mi to výhodné, som spravodlivý, keď nie – nespravodlivý
- robím to, čo sa mi momentálne chce

B) MORÁLNY DOGMATIZMUS

- *dogma – zásada, učenie*
- *vzťah človeka k mravnému učeniu*
- *úplná zásadovosť, oddanosť k požiadavkám nejakej morálky bez rozumového zdôvodnenia a pochopenia ich významu*
- *je najtypickejší pre náboženskú morálku*

C) MORÁLNY SKEPTICIZMUS

- na všetko reagujem skepticky, zdá sa, že nič nikdy nedokážem

D) NIHILIZMUS

- znamená popretie všeobecných morálnych noriem, princípov a ideálov
- neuznávanie akýchkoľvek spoločenských autorít
- je jedno, čo robím
- zotretie hraníc medzi dobrým a zlým

E) EGOIZMUS

- *ego – ja*
- *vzťah k spoločnosti a iným ľuďom*
- *uprednostňovanie vlastných záujmov pred záujmami spoločnosti a okolia*
- *znamená ľahostajnosť k okoliu a opovrhovanie záujmami iných ľudí*

F) ALTRUIZMUS

- *Alter – iný, druhý*
- 1x použil pojem August Comte
- ide o morálny princíp, ktorá vyžaduje od človeka potlačenie vlastného egoizmu
- ochota obetovať vlastné záujmy v prospech záujmov iných

Prejavy altruizmu v Európe :

- *pomoc ľuďom žijúcim v materiálnej a duchovnej núdzi*
- *„ bratstvo, rovnosť, sloboda (Veľká Francúzska revolúcia)*

4. Morálne vedomie a svedomie jako jeho centrum. Typy a formy svedomia. Autómia svedomia. Výchova svedomia.

Morálne vedomie :

- *je jedna z foriem spoločenského vedomia*
- *je obrazom spoločenského bytia ľudí*
- *fixuje v sebe historicky sa meniace morálne vzťahy*
- *predstavuje subjektívnu stránku mravnosti*
- *má blízko k estetickému vedomiu*
- *u detí sa rozvíja na príkladoch (rozprávky*
- *skúma činy, nie javy*

Vedomie :

- poznanie
- hodnotenie : prakticko-utilitárne
- náboženské
- estetické
- morálne

Aspekty a ich význam :

- raciálne (rozumové) – zodpovedá morálna reflexia*
- emocionálne (citové) – rozvíja sa na báze biologického cítenia*
- vôľové – chcenie*

MORÁLNE VEDOMIE JE TO, ČO NÁS OVPLYVŇUJE (pudy – sexuálne, sebazáchovy), USMERŇUJÚ SPRÁVANIE ĽUDÍ.

Svedomie :

- je centrum morálneho vedomia
- základný regulátor osobnosti
- je spojením racionálneho vedomia s citovou zložkou
- prejavuje sa pocitmi uspokojenia
- je to uvedomenie si seba
- uplatňuje sa v kresťanskej etike
- je to vnútorný prežitok morálky

TYPY SVEDOMIA :

- A) **PROGNOSTICKÉ** – jako sa rozhodnúť pred činom
B) **HODNOTIACE** – po čine hodnotím čin, seba, výsledky.

FORMY SVEDOMIA :

- a) **hluché svedomie** – vzniká so sebauvedomením (neprebudené)
b) **hriešne svedomie** – neustále sa cítim vinníkom „obetný baránok,,. Zafixovaný komplex menejcennosti
c) **bludné svedomie** – líši sa systémom hodnôt od väčšiny v danej kultúre
d) **normálne svedomie** – je typické pre európske svedomie

Charakteristika svedomia :

- a) **autonómne** – zrelé, schopné, posúdiť správne od nesprávneho
b) **falošná autonómia** – snaha o originalitu, typická pre vek pubescencie (hrajú sa na samostatných), chýbajú poznatky a skúsenosti
c) **heteronómne** – nesamostatné, nie je schopné posúdiť, čo je dobré a čo nie, človek hodnotí podľa zaužívaných štandardov

5. Morálne konanie jako centrálna zložka morálky, štruktúra mravného činu. Kritéria hodnotenia konania z pohľadu etiky úmyslu, etiky utilitarizmu, etiky povinnosti. Čin a línia konania. Chyby v morálnom hodnotení.

Morálne konanie :

- je najvýznamnejší prvok, zasahuje ním do života iných, aj do svojho
- ľudská činnosť je cieľavedomá, platia pre nás prírodné zákony
- základná jednotka je morálny (ľudský) čin
- morálne konanie je aspekt – **operačný, morálny**
- má pozitívnu alebo negatívnu hodnotu

Štruktúra mravného činu :

Tvorí ju **morálna a operačná zložka.**

a) Morálna

- **morálne správny čin** – výber najmenšieho zla

- *morálne nesprávny čin* – zlý
- *morálna dilema* – rozhodnúť sa

b) Čin sa skladá

- *vlastné konanie*
- *činnosť morálneho vedomia, ktorým prechádza podnet, motív, úmysel*
- *voľba, rozhodnutie*
- *následná činnosť morálneho vedomia*
- *sebahodnotenie svojho činu*

Nositele morálnej hodnoty činu :

a) Motívy – človek motivuje svoje konanie vtedy, keď ho zdôvodňuje pred sebou alebo iným

b) Ciele – sú prevládajúce motívy ich správania

c) Prostriedky – sú spôsob konania, sú potrebné na dosiahnutie cieľa

d) Dôsledky – ku ktorým viedlo konanie. Sú **utilitaristické a pragmatické**

e) Okolnosti, podmienky

Čin a línia konania :

Ak máme hodnotiť človeka, nestačí poznať len jeho jedno konanie, ale „*celú líniu konania*„.

DO NEJ PATRÍ :

a) typický čin – vypovie, aký človek je

b) vybočujúci čin – ak mu začneme pripisovať dôru, nepripúšťame si omyl

c) zlomový čin – mení sa na niekoho iného

Etika úmyslu :

Zvýrazňuje motívy a ciele.

Morálne činy :

- za morálne činy nemožno považovať akty, ktoré majú čisto fyziologickú podobu
- je ním vždy sociálny akt, ktorý má spoločenský význam (pomoc, splnenie sľubu, hrdinstvo)
- nemožno považovať také akty, za ktoré človek nie je zodpovedný (hypnóze, v detstve...)

Chyby v morálnom hodnotení :

Najčastejší spôsob na zistenie kvality konania je OMYL!

a) Princíp kolektívnej viny

- hodnotovo veľmi zlé konanie

Príklady :

(nie všetci Mďari chcú veľké Uhorsko, ale my ich berieme, že to chujú všetci)

(odsunú ma do Poľska, lebo mám meno Poliaček)

- porušenie morálnej spravodlivosti = nesprávne predsudky
- hodnotíme kolektívne (zle)
- môžeme hodnotiť národ, ale nie novorodencov daného národa

Jespers v práci „*Otázka viny*“, rozlišuje 4 typy viny :

α) **kriminálna** – gang lupil, určuje sa individuálna miera podľa práva

- β) morálna - dá sa určiť len individuálnom mierou každého človeka
- χ) politická - musíme špecifikovať vodcov a hlavných aktérov činu
- δ) metafyzická - človek koná, a preto robí aj chyby, nie je človek, ktorý by prežil bez viny

b) Obetný baránok

- nie je viník, treba ho nájsť

(my sme kresťania, ktorí nie sú kresťania sú kacíry)

(mama pozerá seriál, dieťaťu je hladné a prehodí hrniec s jedlom. Mama povie, že je babrák. Nie dieťa je babrák, ale matka je lenivá)

6. Morálny subjekt, sloboda morálnej voľby, voluntarizmus, fatalizmus v etike a morálke. Morálna zodpovednosť, jej predpoklady, subjekt, predmet, inštancie.

Morálny subjekt :

- **sloboda človeka** - stav úplnej slobody, keď si človek uvedomí slobodu jako mravný sklon
- **sloboda morálnej voľby** - schopnosť človeka vedome a samostatne sa rozhodnúť na základe vlastného uváženia
- **nonkajšie a vnútorné podmienky slobody** - človek sa rozhoduje sám, je ovplyvnený podmienkami
- **vnútorné podmienky slobody** - limity, ktoré má obmedzujú
- **prírodné** - vtáci majú krídla, človek potrebuje rogalá, lietadlá
- **výchovné** - rodinu si nevyberáme
- **d'alsie sociálne podmienky**
- **patologicko-psychologická prirodzenosť** - nemôže si vybrať, či sa narodím muž alebo žena
- **naša interpretácia seba, sveta, sveta ľudí, spoločnosti**

Sloboda morálnej voľby :

- morálna sloboda je na istej úrovni morálneho vedomia a svedomia
- dieťa nemá morálnu slobodu, nevie sa rozhodnúť, čo je správne a čo nie
- dospelý má väčšiu morálnu slobodu

Fatalizmus v morálke a v etike :

- každý ľudský čin je niečím podmienený, teda sloboda je holá fikcia
- sú to koncepcie popierajúce slobodu

Morálna zodpovednosť :

Najvýznamnejším typom je **ontologické zdôvodnenie zodpovednosti**, ktorou sa človek odlišuje od iných druhov. Sú to základné slobody.

PODSTATA MORÁLNEJ ZODPOVEDNOSTI :

- **starostlivosť** - tým, že máme moc konať a možnosť slobodného rozhodnutia-niečo spôsobujeme

PŘEDMĚT MZ :

- vychovať človeka, ktorý bude zodpovedný (za seba, dieťa, konanie a jeho dôsledky)

SFÉRA MZ :

- *čo všetko sme schopní svojou mocou ovplyvniť*

VÝCHOVA K ZODPOVEDNOSTI :

- *negatívna* – egoista myslí len sám na seba-nemá žiadnu MZ
- *pozitívna* – schopnosť správnej voľby, snaha o vyriešenie situácie

ZODPOVEDNOSŤ ZA MORÁLNU VOLBU :

- *nemôžem byť zodpovedný, ak som plnil rozkazy – fatalistické*
- *protiklad fatalizmu – človek zodpovedá za všetko*

VINA JAKO MOŽNOSŤ :

- je to otázka osobnej zodpovednosti za nesplnenú povinnosť
- ak je človek zodpovedný za svoje činy, je vinný ak nesplnil povinnosť

Zistenie viny :

- v morálke – odsúdenie (sankcia)
- v práve – zistenie viny je základom pre rozsudok
- v náboženstve – niečo vlastné v dôsledku dedičného hriechu

Ak človek uzná vinu, môže pocítiť výčitky svedomia, ľútosť, pocit hanby alebo strachu.

II. DEJINY ETICKÝCH TEÓRIÍ, DEJINY A KULTÚRA SLOVENSKA, ZÁKLADY POLITOLÓGIE

A) OKUH

1. Základné historické dimenzie etických a filozofických súvislostí akčného, vedeckého a pedagogického zázemia predmetu etická výchova.

Dejiny morálky jako spoločenskej reality :

A) VZNIK MORÁLKY :

- *archaické vedomie*
- človek si nevyčlenil poznávací, morálny a umelecký vzťah k svetu
- *princíp rovnosti*
- v prvopočiatkoch príslušníci rodu si boli rovní
- človek sa ponímal **kozmozlogicky**, neodčleňoval sa z prírody
- princíp rovnosti sa natrúša v čase, keď sa začína triednosť
- končí rodové zriadenie (privilegované vrstvy, nepriviligované vrstvy – otrokárska spoločnosť).

B) ZÁVISLOSŤ MORÁLNYCH NORIEM OD HISTORICKÉHO VÝVOJA SPOLOČNOSTI

- *morálka existuje v ľudskej spoločnosti objektívne (jej výrazom sú normy)*
- *morálka je javom historickým (každá spoločnosť má svoju špecifickú, typickú morálku)*
- *vo vývoji morálnych systémov existuje určitá kontinuita (všel'udská morálka - všeobecnol'udského charakteru)*

C) HISTORICKÝ VÝVOJ MORÁLKY

- *rozpad rodového zriadenia vyzerá jako úpadok mravov*
- *rozdelenie spoločnosti na privilegovaných a nepriviligovaných odsúva kmeňové súvislosti do úzadia*
- *zotročenie väčšiny menšinou je na istom stupni vývoja chránené novou spoločenskou silou (štátom)*
- *kresťanská morálka hlása zásady prvotnej rovnosti*

Etika :

Ide o prvý pokus a filozoficko-teoretický výklad procesov mravného života

- rovnosť sa má dotýkať všetkých ľudí (všel'udská morálka)

Feudálna doba bola charakteristická celou sústavou sociálnych závislostí – výsa a povinnosti.

V kapitalizme existuje obdobie :

- *klinická morálka*
- *ranná morálka*

A) MORÁLKA PRÍRODNÝCH NÁRODOV – MYTOLÓGIA :

- *před morálkou bola mytológia*
- *je to veda o mýtoch*
- *je to súhrn mýtov*
- *špecifický svetonázor, ktorý vznikol v najstarších časoch*
- *odráža názory prvotných ľudí na javy prírody a života*
- *v mýte sa preplietajú 4 prvky :*
 - *výmysel, fantázia, viera, poznanie*
- *podstatou mýtu je objektivizácia subjektívneho*
- *výplody fantázie, predstavy považujú mýty za skutočnú realitu*

Mýtus :

- je zvláštne videnie sveta
- zmyslový obraz
- predstava
- zosobnenie (personifikácia)
- intuitívne vnímanie
- všetko oživuje a oduševňuje
- v mýte človek splýva z prírodou

- vyjadruje nie intelektuálny impulz, ale impulz vôle

a/ Etika v stredoveku :

Etiku majú až sofisti

- u sofistov nastáva posun od kozmu k človeku
- v etickom myslení kladú dôraz na dosiahnutie *ľudskej dohody*, lebo táto je základom usporiadania života spoločnosti

Sokratovská línia myslenia

- *Sokratés uskutočnil zásadný obrat k etickému mysleniu*
- *Kladie dôraz na fenomén slobody ľudskeho konania, odmieta relativizmus sofistov*

Platón je pokračovateľom Sokrata

- najkajšou hodnotou sa stáva – *dobro a krása*

Aristoteles

- *stal sa prvým kodifikátorom etiky jako osobitnej disciplíny*
- *za najvyššie dobro človeka považuje blaženosť a táto spočíva v takej duševnej činnosti človeka, ktorá je zhodná s rozumom*

Helenizmus

- je syntézou gréckej kultúry a kultúry východných národov
- problémom sa stáva súlad – individuá – kozmu

b/ Etika stredoveku :

Kresťanská etika

- odsúdila nespravodlivosť v reálnom živote
- morálka človeka má nadprirodzený pôvod
- Boh je zákonodarcom morálnych princípov

Renesančné etické teórie

- *vzniká nová vrstva, meštania, vznik mestských štátov*
- *do stedu dáva človeka – humanistická filozofia*

Kaloghakatia

- *dôraz kladie na harmonický telesný a duševný rozvoj človeka*

Reformácia

- Kalvínska – človej predurčený na sprásu a zatratenie
- Lutheránska – uznáva, že Adamov pád znamená totálnu roztržku medzi Bohom a človekom
- Plebejský prúd – viera v skorý príchod tisícročného kráľovstva na zem, ktoré uskutoční spravodlivosť

STAVBY NA SLOVENSKU :

- *hrady – Trenčín, Beckov, Hlohovec*
- *kláštor – Zobor pri Nitre, Hronský Beňadik*
- *rotundy – Dechtice, Biňa, Skalica*

Gotický sloh :

ZNAKY :

- nastupuje náboženský mysticismus
- základným východiskom je – svet je slzavé údolie
- pôdorys stavieb je v tvare kríža
- stavby sú veľmi členité
- okná v tvare lomeného oblúka
- múry z tehly
- chrámy sú nesené na stĺpoch, aby boli vzdušné
- okná sú maľované
- najimpozantnejším výtvarom je katedrála
- ideálom doby sú osoby, ktoré trpia pre vieru
- telu sa neprikladá dôležitosť

STAVBY NA SLOVENSKU :

- *kostol v Hronskom Beňadiku*
- *kostol sv. Jakuba v Levoči*
- *Dóm sv. Alžbety v Košiciach*
- *Farský kostol v Bardejove*
- *Pohrebna kaplnka v Spišskej kapitule*

Humanizmus a renesancia :

ZNAKY :

- je to nový svetový názor novej sociálnej vrstvy v bohatých talianskych štátoch
- nastupuje nová vrstva – meštiactvo
- je to svetový názor časti mešťanov – aristokracie
- je pestovaný na stave humánus – ľudský
- do popredia na zemi stavia človeka
- na zemi nemá byť utrpenie, ale chcú aj kráľovstvo božie
- v oblasti umenia prichádza kaloghakatia
- renesančné stavby sú vypracované
- slabo sa dostalo do sakrálnej oblasti
- pravý uhol okien, portálov
- trend zimných záhrad

RENEŠANČNÉ PAMIATKY :

- *kaštieľ v Bytči, Markušovciach*
- *renesančné fasády domov v Banskej Bystrici a Banskej Štiavnici*

- *centrami života sa stali košická a trnavská univerzita*

REFORMÁCIA A PROTIREFORMÁCIA :

- ovplyvnila produkciu tlačí na Slovensku (levočská, tlačiareň univerzity v Trnave, Košiciach, bardejove, Bratislave)

Baroko :

ZNAKY :

- iluzionizmus – zobrazovanie perspektívy
- múry členené výklenkami, polostĺpmi ...
- okná – tvarová rozmanitosť
- stĺpy – väčšinou špirálovito stočené
- farebnosť – imitácia mramora, svetlé odtiene
- časté sochy, plastiky, vázy ...

STAVBY NA SLOVENSKU :

- *kostol sv. trojice v Bratislave*
- *Michalská veža v Bratislave*
- *Palác grófa Esterházyho, Pálffyho v Bratislave*

Klasicizmus :

ZNAKY :

- hlavným znakom jednoduchosť
- používanie antických slohov
- zdôraznenie hl. vstupu do budov
- ukončujúce rímsy s veľkým vyložením, rímsy nad oknami

STAVBY NA SLOVENSKU :

- *župné domy v Levoči, Bratislave, Dolnom Kubíne*
- *evanjelický kostol v Banskej Bystrici*
- *kaštieľ v Dolnej Krupej*

Romantizmus :

ZNAKY :

- při stavbách vznikajú rozsiahle parky

STAVBY NA SLOVENSKU :

- *zámky Bojnice, Smolenice*

4. Reflexie histórie i súčasnosti Slovenska vo svetle premien európskeho a svetového vývoja

Kamenná doba – 600.000 – 2.200 rokov p.n.l. :

- *paleolit (staršia doba kamenná)*
- *mezolit (stredná doba kamenná)*
- *Neolit (mladšia doba kamenná)*

- *Eneolit (medená doba*

Bronzová doba – 2.200 – 700 rokov p.n.l. :

- *stará bronzová doba*
- *stredná, mladá a neskorá bronzová doba*

Železná doba – 700 – 0 rokov :

- *staršia doba železná*
- *mladšia doba železná*

Doba rímska – 0 – 400 rokov :

Slovanské obdobie – 400 – 600 rokov :

- 623-658 – Samova ríša

Veľká Morava – okolo r. 800 – koniec 10 str. :

Stredoveké Slovensko – 9 str. – 1526 :

- *obdobie staršieho stredoveku – 9 – 13 str.*
 - usadenie pastierov (Uhrov) na južnom Slovensku – 9 str.
 - bitka na Moravskom poli – 1278 – Ondrej III- posledný mužský Arpádovec
- *obdobie mladšieho stredoveku – 1301 – 1526*
 - kráľ Uhorska Karol Róbert – 1307
 - bitka pri Moháči – 1526 – porážka Uhorska, víťazstvo turkov

Novoveké Slovensko – 1526 – 1790 :

- *Slovensko v období tureckej expanzie a protihabsburgských stavovských povstaní*
 - 1526 – Ján Zápoľský Uhorský kráľ
 - 1711 – mier v Satu Mare – habsburgocvi – povstanie F. Kákociho II.
- *Osvietenské str. a Slovensko*
 - 1713 – Pragmatická sankcia – vydal Karol VI. (mohla na trón nastúpiť aj žena)
 - 1780 – začiatok Slovenského národného obrodzenia

Slovensko v modernej době – 1790 – 1918 :

- *Slovenské národné obrodzenie – 1790 – 1849*
 - Jozef II. – nástup na trón – 1780
 - Bitka pri Világoši – Jozef II. potlačil maďarské povstanie za osamostatnenie Uhorska
- *Slovensko v rokoch 1848 – 1918*
 - memorandum Matice Slovenskej, Bachov absolutizmus
 - 30.10.1918 - „Deklarácia Slov. Národa“ – pripojenie Slovenska k ČSR

Slovensko v období najnovších dejín – 1918 – súčasnosť :

- *Slovensko a 1. ČSR – 1918 – 1938*

- u nás sa vývojom vytvorili určité vzorce konania, ktoré priamo nevnímame
- naše chovanie riadia gény

AGRESIA – zohrala v priebehu evolúcie pozitívne úlohy (tlupa sa rozdelila po celom svete

RIVALIZÁCIA AGRESIE – musíme občas uvoľniť agresiu, ale treba jej dať určité pravidlá (všetky súťažné hry).

E.O.WILSON – americký profesor

- zakladateľ – **sociobiológie**
- *jeho cieľom bolo vziať etiku z rúk filozofov a biologizovať ju*
- *sociálne konanie nie je možné pretvárať do ľubovoľnej podoby*
- *existuje určitý genetický program*
- *je to vlastne biológia sociálne žijúcich tvorov*

Náboženské koncepcie človeka a etiky :

P.T.CHARDIN

- *pokúsil sa spojiť Darwinov evolucionizmus a katolicizmus*
- *bol jezuit*
- *zaoberal sa paleontológiou*

Zavádza pojem – **Evolúcia vesmíru – kozmogénéza**

MÁ VIAC FÁZ :

- geogénéza
- diogénéza (vznik života)
- neogénéza (vývoj poznania – myslenia)
- christogénéza (cieľový bod dejín je Kristus)

Sociologizujúce a historizujúce etické koncepcie :

M. WEBER – nemecký sociológ

- *zaoberal sa etikou práce – ňou sa líši západoeurópsky človek od iných*
- *etika práce modernej spoločnosti vznikla v 16 str. a je spojená s cirkevnou reformáciou*
- *konceptiu vytváral zač.20 str.*

N. ELIAS - nemecký sociológ

- *pokúša sa vysvetliť civilizačný proces*
- *školou mravou bol – stredoveký kniežací dvor*

2. Existencializmus : M. Heidegger, A. Camus, J.P. Sartre. Dialogická antropológia a jej dôsledky : M.Burber, E. Lévinas, Lacan, Mead, Bachtin, Todorov. Feminizmus : Beauvoirová, Wolfová. Enviromentálne etické koncepcie.

Existencializmus :

- *Si kladie otázku, ako má žiť človek, ktorý stratil ilúzie pred tvárou historických katastrof*
- *V každodennom živote si človek nie vždy uvedomí svoju existenciu, je potrebné, aby sa dostal do hraničných životných situácií*
- *Ak človek objaví seba jako existenciu, objaví svoju slobodu*

- Odmieťa racionálne poznanie, vyzdvihuje metódu intuície

ROZDELENIE :

- a) náboženský
- b) ateistický

M. HEIDEGGER

A. CAMUS

B. S.D.BEAVOIVOVÁ – existencialistka

- *tvrdí, že ženám sa ťažšie dospieva k slobode dôstojnosti*
- *ľudstvo je ovládané mužmi*
- *ženou sa nerodíme, ženou sa stávam*

Dialogická antropológia a jej dôsledky :

M. BUBER – nemecký židovský filozof

- bol propagátorom Izraelského kibucu (*mali byť sebestační*) – existovala tam sociálna istota
- pre človeka je dôležitý vzťah Ja – Ty, vzťah dialógu medzi ľuďmi
- tento vzťah často degeneruje na Ja – Ono

LÉVINAS, LACAN, MEAD, BACHTIN, TODOROV

- dialóg, vzťah – JA – TY
- hlásia spoločnú myšlienku – najsilnejšie ľudské motívy nie sú slasť, žiadostivosť, šľachetnosť, láska, ale niečo iné – túžba po uznaní, hanba a pocit viny, obavy z nedostatku úcty, dovolávanie sa pohľadu iného.

Enviromentálne etické koncepcie :

- *je to etika ochrancov prírody*
- človeka vidia pesimisticky – člověk je tvor, ktorý notoricky prekračuje územnú kapacitu územia, na ktorom existuje a tým vytvára nebezpečné sociálne a ekologické situácie

ČRTY ENVIROMENTÁLNEJ ETIKY :

- spotreba sa musí chrániť aj ekologickým maximom a sociálnym minimom
- spoločnosť by si mala uvedomiť, v ktorých odvetviach môže rásť, a v ktorých nie
- obmedziť suverenitu štátov

PREDSTAVITELIA :

Inglehart, Lasch

**3. Obrat filozofie k jazyku a hermeneutika : Wittgenstein, Gadamer.
Postmoderná filozofia : Rotry, Lyotárd, Feyerabend**

FEYERABEND – filozofia vedy

- zaoberá sa filozofiou vedy

Moderná veda :

- *europocentrizmus*
- *kult vedy*
- *optimisti*

- *utópia*

Postmoderná veda :

- *nie vešetko európske je dobré*
- *feministická filozofia*
- *veda všetko nevyrieši*
- *nie je možný raj na zemi*
- *antiutopisti*

ROTRY

- zaoberal sa problémom pravdy
- podľa Rotryho je pravda
- podľa neho možno spoločnosť vybudovať na *Solidarite a Pravde*

LYOTÁRD

- *v postmodernej spoločnosti nepotrebujeme ideály, ale kompetencie*
- *schopnosť znášať inakosť bez nezhôd, konfliktov*

FOUCALT

- snaží sa vystopovať vznik inštitúcie, ako je väznica
- väznica sa podobá na školu, jej úlohou je strážiť človeka
- moderná spoločnosť je založená na **kontrole a represii**

Hermeneutika :

GADAMER, WITGENSTEIN

- *nemôžeme poznávať bez predsudkov – musíme si ich uvedomiť*
- *na začiatku poznania sú :*
 - *tušenia*
 - *hypotézy*
 - *predsudky*
- *všetko ľudské poznanie sa odohráva v hermetickom kruhu*
- *ľudia tú istú vec poznávajú na základe individuálnych skúseností*
- *je to úsilie porozumieť inému*
- *objavuje sa v spoločnosti, ktorá je demokraticky pluralitná*

IV. ETIKA V NÁBOŽENSKÝCH SYSTÉMOCH

1. Historicko-náboženské východiská brahmánskych systémov a hinduizmu.

Brahmanizmus :

- je náboženstvo v indickej oblasti
- poznalo veľa bohov – védy – védizmus

Brahmanizmus hovorí o **Brahman** (označuje neosobnú, všeobecnú silu).

Maskulinum **brahma** (človek, ktorý sa modlí), ktorý sa snaží preniknúť k brahma.

- *k brahma sa máme priblížiť, aby sme boli blažení*
- *známy je kolobeh putovania duší, prevtel'ovanie*
- *5 ríš putovania :*
 - ríša očistenia
 - ríša zvierat
 - ríša predkov
 - ríša země
 - ríša bohov
- *cieľom človeka je zbaviť sa aj d'alšieho putovania a dostať sa vyššie.*
- *Ind verí, že pozemský život je utrpenie, práve bytie je brahma*
- *Spása nastáva tak, že si človek uvedomí svoje bytie so svetovým brahmanom – uvedomíme si, že patríme k brahmánu*
- *Spása je to, že si uvedomíme svoju nehmotnosť*

Hinduizmus :

- rozvinul náuku o kastách

KASTA – *pokolenie, kmeň, skupina rodín so spoločným pôvodom, menom, zamestnaním a životnými formami.*

4 kasty :

- a) kňazou a učencov (brahmana)
- b) bojovníkov
- c) obchodníkov a pastierov
- d) sluhov

V Indii je kastovníctvo zakázané, ale funguje.

Hinduizmus vedie ľudí, k tolerantnému spôsobu života bez násilia (Ghándi hovoril o pevnosti v pravde).

2. Historisco-náboženské východiská islamu a budhizmu.

Budhizmus :

- je otázne, či je vôbec náboženstvom
- v histórii bol životným štýlom, nie náboženstvom
- Budha je historická osobnosť
- narodil sa asi **550 r. p.n.l.**
- odišiel od rodiny, zmenil si meno a stal sa askétom
- sadol si pod figovník a zaumienil si, že tam bude sedieť tak dlho, kým mu nebude jasno
- ráno sa prebral osvietený – spoznal príčinu zla a dá sa z toho dostať von

ZNAKY BUDHIZMU :

- **všetko je utrpenie**

- pôvod utrpenia je v žiadostivosti
- utrpenie sa ruší odstránením žiadosti
- k odstráneniu utrpenia vedie 8-dielna cesta

Budhizmus k láske k zvieratám ide do krajností.
Budha si cenil vzťah k práci.

Islam :

Prorokom v Islame je **Mohamed**.

- narodil sa v prostredí Arábie v Mekke
- nadväzoval na židovské predstavy
- bol strážcom tiav po smrti rodičov
- jako 40-ročný mal videnie – káž v meně pána, ktorý stvoril človeka
- začal kázať najskôr rodine, ktorí uverili, dostali meno

Meno Boha je **Alláh**.

Svätou knihou je **Korán** (*bol slovně zjavený Mohamedovi, ten ich diktoval a stali sa svätým a nemenným*).

OBSAH MOSLIMSKEJ VIERY :

- niet iného Boha, okrem Allaha.
- Allah stvoril svet za 6 dní, a človeka stvoril v piatok

PODMIENKY ISLAMU – VIERY :

- viera
- modlitby
- almužna
- pôst
- púť do Mekky

3. Židovstvo a kresťanstvo – historicko-náboženské východiská.

Judaizmus :

- ideá Boha je podobná ideí islamského Boha

Tóra – 5 kníh Mojžišových (tóra – směr, smernice)

- židia boli kmeň, kde rozhodovali patriarchovia
- neskôr zväzky spravovali sudcovia
- r. 100 p.n.l. – založenie židovského kresťanstva
- r.70 n.l. – zničený Jeruzalem a chrám, doteraz nebol postavený chrám, je z neho len múr – múr nárekov

Zbierka výrokov Ježišových – (*evanjelijá – Marek, Matúš, Lukáš a Ján*).

Kresťanstvo :

- od jeho založenia sa ráta nový letopočet
- synom Boha je Ježiš Nazaretský

- svätá kniha je Biblia
- šíri myšlienky pokoja a lásky medzi ľuďmi.

V. TEÓRIA ETICKEJ VÝCHOVY

1. Detstvo jako socio-kultúrny fenomén v dejinách a súčasnosti – sociálny a socio-kultúrny kontext detstva. Ponímanie detstva v modernej spoločnosti. Deklarácia práv dieťaťa. Dohovor o právach dieťaťa.

- detstvo je utvárané konkrétnou spoločnosťou, spoločnosť mu vytvára podmienky
- problém modernej spoločnosti – vplyv masmédií a spotrebného charakteru spoločnosťou - „vytrácanie sa detstva“
- primitívne spoločnosti – biologický a sociálny vek idú súbežne
- moderná spoločnosť – biologický a sociálny vek idú v sklze, je tu dlhodobá sociálna príprava na dospelosť, umelé predlžovanie detstva a jeho formalizácia – inštitucionalizácia detstva
- problém ochrany práv dieťaťa : „Deklarácia práv dieťaťa – 1959“. „Dohovor o právach dieťaťa – 1989“.

2. Socio-morálny vývin dieťaťa – morálka, obsah pojmu a jeho ponímanie, morálne hodnoty a normy. Piaget a jeho model morálneho vývinu. Štádia morálneho vývinu podľa Kohlberga

Morálka a mravnosť, interiorizácia, identifikácia

Morálka

- je učením o mravnosti, pravidlách a normách ľudského konania a správania a vzťahoch medzi ľuďmi navzájom
- sú to záväzné normy medziosobných a vnútroosobných vzťahov v spoločnosti
- jej obsah tvoria zásadné mravné hodnoty

Jedinec sa do nich rodí, poznáva ich, stotožňuje sa s nimi

Podstatou morálky je regulácia vzťahov človeka k iným ľuďom, k prírode, k civilizácií z pohľadu dobra a zla.

Mravnosť

- pravidlá ľudského chovania a správania ...
- je súhrn osobnostných črt, ktoré vyjadrujú úroveň morálnych noriem

Predpokladom pre mravné konanie je sloboda osobného rozhodovania a konania.
Rozlišujeme :

- a) **Morálne konanie** – je konanie človeka, ktoré je v súlade s jeho svedomím
b) **Mravné konanie** – je konanie, ktoré je v súlade s normami etiky vyplývajúcimi z podstaty ľudstva

Mravy (osobné hodnoty)

- *majú dnes pluralitný charakter a bez poznania základných morálnych noriem im nie je možné porozumieť*

Druhy morálok :

- **heteronómna morálka**
 - *spočíva na morálnom nátlaku dospelých – nútia deti plniť si povinnosti, ktoré tieto považujú za objektívne dané : vzniká morálny realizmus detí*
- **autonómna morálka**
 - *spočíva v spolupráci a kooperácií detí medzi sebou*
 - *jednostranná úcta k rodičovskej autorite je nahradená rešpektovaním sa detí*
 - *požiadavka, aby sa s druhým jednalo tak, ako by jednotlivec chcel, aby sa jednalo s ním*
- **medzištádium**
 - *dieťa sa neorientuje výhradne na dospelého, ale na zovšeobecnené pravidlá, ktoré ale vníma jako vnútené zvonka*

Sociomorálny vývin

Kolbergh – hovorí o 3 štádiách vývinu morálky

a) Predkonvenčná – 2-7 rokov

- *poslušnosť, trest (sú pre ňu charakteristické*
- *charakteristická individualistická účevosť a výmena*

b) Konvenčná morálka – 7-11 rokov

- *existujú vzájomné interpersonálne požiadavky*
- *vzťahy a konformita*
- *dochádza k vytváraniu pocitu zodpovednosti k autorite a teda aj k nejakým normám*

c) Postkonvenčná morálka – 12 rokov a viac

- *mal by konať v súlade so sebou*
- *užitočnosť a práva jednotlivca*
- *zmysel pre spravodlivosť a vedomie toho, že pravidlá je možné v tomto zmysle meniť*
- *vytvára sa vlastná morálna filozofia*

Problém je zladenie mravného konania s morálnym.

Piaget – vypracoval koncepciu morálneho vývinu, dieťa si osvojuje mravné normy na základe medziludských vzťahov

- sledoval štádia vývinu dieťaťa (*do akej miery sa v týchto štádiach podriaďuje autorite na základe toho, ako určité pravidlá používa a na základe toho, ako si tieto pravidlá uvedomuje*). – **autonómna morálka, heteronómna morálka**

Identifikácia

- **deti sa učia v procese identifikácie so svojimi rodičmi, učiteľmi, osvojujú si ich normy a správanie**

Interiorizácia

- býva dôsledkom identifikácie
- *ide o zvnútornenie hodnôt a noriem*

Podstatou interiorizácie (Freud 1938) je, že **hodnoty a normy prestávajú byť pre niekoho objektom a stávajú sa časťou jeho vnútorného sveta**

Vonkajšie princípy „ **Etické princípy** „ sa potom stávajú „ **korektorom** „ ktorý ovplyvňuje konanie v súlade so „ **svedomím** „

3. Teória hodnotenia a hodnôt, druhy hodnôt, základné hodnoty jako ciele vzdelávania – charakteristika.

Axiológia

- je teória hodnotenia, teória hodnôt

Hodnota

- je subjektívno – objektívny jav, ktorý v tom – danom momente uspokojuje naše potreby

Hodnota predmetu

- závisí od jej subjektívnych hodnôt aj od kvality hodnotiaceho subjektu
- hodnota je vyjadrením vzťahu medzi hodnotiteľom a predmetom
- hodnota jako vzťah sa nedá definovať

Druhy hodnôt :

- a) **prírodné** – vitálne – zodpovedajú potrebám telesnej existencie
 - sociálne – sú prejavom vzťahu k druhým ľuďom

- b) **civilizačné** – vychádzajú z úžitku a komfortu, zbavujú človeka bezprostrednej závislosti na prírode – vytvára sa závislosť človeka na veciach
- c) **duchovné** – zodpovedajú potrebám integrácie plnohodnotnej osobnosti

Druhy hodnôt podľa Kučerovej :

- a) **ekonomické**
- b) **biologické**
- c) **mravné**
- d) **náboženské**
- e) **estetické**
- f) **výkonové**
- g) **sebahodnoty**

Hodnotenie :

- ide o prisúdenie hodnoty k predmetu hodnotenia (je to proces

2 typy intelektuálneho aktu :

- *diela rozumu za účasti citu*
- *diela citu bez účasti rozumu*

Hodnotiaci postoj :

- všetci ľudia zaujmajú nejaké hodnotiace postoje

Môže viesť k tomu nejaký popud :

- *vrodené dispozície, povahové znaky*
- *som donútený vplyvom prostredia, tlakom osobnosti*

Druhy hodnotiacich postojov

Osobné tendencie, ktoré posúvajú hodnotiaci moment.

Môžu byť 4 – také :

- **kladné**
- **záporné**
- **sebauplatňujúce**
- **obranné**

Ak poznáme svoj hodnotový profil, tak viem si ubrániť svoju spoločenskú pozíciu.

Univerzálne hodnoty

Najvyššou hodnotou pre človeka sú ideály (posledné ciele našich úvah).

- *ideál je chcený sám pre seba a je dielom nášho nozoru, citu, vôle*
- *sú to úlohy bez definitívneho riešenia, sú nepredmetné, často sa nedajú v úplnosti dosiahnuť*
- *dávajú perspektívu a zmysel ľudskej existencie*

Čo má vedieť človek z hľadiska hodnôt

Najvyššie hodnoty sú **ideály**.

- *je to chcenie dosiahnuť ten ideál*
- *ideálom výučby a vzdelávania sú **hodnoty***

V škole ide o to, aby jedinec :

- *bol otvorený hodnotám*
- *vedel ich hierarchizovať*
- *bol ochotný dať prednosť vyšším hodnotám pred nižšími*
- *aby dokázal participovať na vzniku nových hodnôt*
- *aby vedel oceniť tradíciu, krajinu*

Škola má rozvíjať kognitívne a afektívne predpoklady pre utváranie hodnotovej orientácie
(používať myslenie, schopnosť sebareflexie, všeobecný rozhľad, vedomie vlastnej zodpovednosti, rozvoj vyšších citov – láska súcitu, solidarita ...)

NA ZÁKLADE TÝCHTO PREDPOKLADOV SA NAUČIŤ SLOBODNE ROZHODOVAŤ.

Lorenzová - vyvinula systém hodnôt pre ZŠ a SŠ.

Hodnoty individuálneho rozvoja osobnosti

- rešpektovanie individuality
- jedinečnosť každého žiaka
- ohľad na talent
- nadanie a ich rozvoj
- podpora vôľových, kognitívnych a afektívnych vlastností tak, aby mohol žiak vyvíjať vlastné úsilie pri budovaní vlastnej identity
- vytváranie podmienok pre realizáciu samostatného a slobodného rozhodovania na základe čo najužšej, veku zodpovedajúcej autonómie, hodnoty osobnej disciplíny
- zodpovednosti
- poskytnutie priestoru pre utváranie mravného vedomia a svedomia

Hodnoty sociálneho súžitia

- podpora spolupráce a kooperácie, ohľadom k iným ľuďom
- rozvíjanie tolerancie voči iným názorom, spôsobom života, kultúrnym odlišnostiam
- vedomie zodpovednosti voči slabším, sociálne znevýhodneným, deťom, starým ľuďom, nezamestnaným, bezdomovcom...
- rešpektovanie sociálnej autority jedincov a skupín, ktorí sa nezastupiteľnou mierou podieľajú na živote spoločnosti
- podpora nezávislého posudzovania nároku týchto autorít na všeobecnú vážnosť
- podpora hodnôt rodinného súžitia (láska, dôvera, starostlivosť ...)

Hodnoty ochrany životného prostredia

- *rešpektovanie práva na život*
- *rozhodné odmietnutie vraždy, aktu genocídy*
- *ochrana ľudského zdravia*
- *zodpovednosť za zachovanie ľudského genomu a odpor voči etike nezodpovednej genetickej manipulácie*

Hodnoty ľudského života, mieru

- *podpora riešenia sporných otázok a konfliktov pokojnou cestou*
- *posúdenie oprávnenosti použitia sily*
- *ak je potrebné zabrániť politickému zlu, vojne, genocíde*

Hodnoty svätónázorové, náboženské

- *rešpektovanie svätónázorovej orientácie žiakov, jeho rodiny*
- *zamedzenie svätónázorovej diskriminácií a manipulácií na pôde verejnej školy*
- *podpora slobodnej voľby školy zo svätónázorových pozícií*

Hodnoty rozvoja demokratickej, občianskej spoločnosti

- *podpora rozvoja jadra občianskej spoločnosti – hodnotovo integrovaných sociálnych skupín, komunít*
- *vytváranie priestoru pre vytváranie ich spolupráce, súťaženia jako základnej podmienky vzniku autoregulatívnych spol. procesov*
- *smerovanie k multikultúrnej a politicky pluralitnej spoločnosti*
- *rešpektovanie demokracie a jej právneho poriadku*
- *rešpektovanie základných medzinárodných právnych dokumentov – listina základných ľudských práv a slobôd, dohody o právach dieťaťa*
- *odmietnutie totality a s ním spojeného kultu osobnosti*
- *vylúčenie spoločenskej diskriminácie*
- *vedomé úsilie o zlepšenie životných podmienok*

Hodnoty vzdelanostné a kultúrnej tradície

- pravdivosti, vedeckosti, odbornosti
- všeobecného prehľadu
- nestranného úsudku
- uvádzanie žiakov do vecných obsahov školského vzdelávania
- rozvíjanie hodnoty umenia – kultivovať a vzťah ku skutočným umeleckým kvalitám
- rozlišovanie estetického a neestetického, krásneho a škaredého
- vytváranie vkusu
- rozvíjanie hodnoty tradícií (vlast', vlastenectvo, ľudová slovesnosť ...)

4. Humanistická pedagogika, proaktívny model výučby – škola orientovaná na žiaka – východiská, ciele.

Ponímanie žiaka jako osobnosti, proaktívna a retroaktívna výchova

Humanistická pedagogika

1. *chápe dieťa jako samostatnú ľudskú bytosť, ktorá chápe svoj vlastný potenciál na sebarozvoj*
 - sebarozvoj závisí od geneticky podmienených kognitívnych aj nekognitívnych faktorov
2. *dieťa je sociálna bytosť*
 - **poznávanie vzniká a realizuje sa na základe komunikácie a interakcie s osobami a prostredím**

Pedagogika (humanistická) je pedagogikou založenou na proaktívnom vedení.

SPRÁVANIE

- **reaktívne** – *nadáваме na to, čo sa už stalo*
- **proaktívne** – *zobudenie ráno bozkom*
- *rozvíjajúci model výchovy vychádza z koncepcie premeny retroaktívnej výchovy na proaktívnu*
- *retroaktívna výchova – učiteľ reaguje až na konkrétnu činnosť dieťaťa*
- *správanie retroaktívneho človeka je ovplyvňované citmi, okolnosťami*

PROAKTÍVNEHO UČITEĽA OVPLYVŇUJÚ VONKAJŠIE STIMULY :

- *sociálne*
- *psychologické*
- *prírodné*

Proaktívny model výchovy

Stimul

Sloboda výberu

Odpoved'

Sebavedomie

Slobodná vôľa

Predstavivosť

Svedomie

5. Teória sociálneho učenia (Bandura), technika modelovania.

Čo je teória sociálneho učenia podľa Banduru

- Bandura (1971) – vychádza z toho, že aj obyčajné pozorovanie správania inej osoby postačí, aby nastalo učenie – **učenie pozorovaním**.

Toto učenie možno vysvetliť pomocou procesu.

4. procesy sociálneho učenia

1. Pozornosť a pozorovanie

- jeho intenzita závisí od **podobnosti** medzi modelom a pozorovateľom preto :
 - je väčšia pravdepodobnosť, že žiaci budú skôr napodobňovať rovesníka jako dospelého alebo staršieho žiaka
 - při učení novým spôsobilostiam a spôsobom správania kompetencia modelu je dôležitejšia jako jeho vek
 - žiaci sa ľahšie učia od osôb, o ktorých sú presvedčení, že sú dobrými reprezentatmi svojej sexuálnej roly
 - deti s nízkym sebavedomím alebo poruchami učenia ochotnejšie napodobňujú rovesníka, ktorý má problémy a potom ich prekoná

2. Zapamätanie

- musí obsahovať nielen samostatné správanie, ale aj dôvod, prečo, jako a kedy sa má niečo robiť

3. Opakovanie

- je výber a organizácia prvku pozorovaného správania a jeho zjemňovanie na základe spätnej väzby

4. Motivácia

- dôležité je posilňovanie zmien, ale nemusí byť

Bandura rozlišuje posilňovanie :

- **priame** – ak po pozorovaní alebo napodobení má model alebo iná osoba oceniť

- **ústupné** – pozorovateľ vidí, že je oceňovaný jeho model a to aj jeho motivuje
- **sebaposilňovanie** – ak pozorovateľ a k napodobňovaniu modelu motivujú hodnoty, ktoré objavil v pozorovanom správaní a nestará sa o pozitívne alebo negatívne podnety od iných

Postup při modelování

Při nácviku učenia napodobňovaním je dôležitá technika modelovania.

ÚČINNOSŤ MODELOVANIA ZVYŠUJE :

- *predvádzanie modelu viacerými osobami*
- *podobnosť pozorovateľa s modelovanou osobou*
- *možnosť vyskúšať si modelové správanie*
- *prezentácia variant možných spôsobov správania*

Tréningový postup při modelování :

1. **inštrukcie, informácie o tom, aké správanie sa vyžaduje a jako sa má realizovať**
2. **vlastné modelovanie**
3. **vyskúšanie a praktické uskutočnenie**
4. **spätná väzba** – informácie o správnosti, čo by sa malo zlepšiť, čo urobiť iným spôsobom
5. **posilnenie** – je to spojenie spätnej väzby s pozitívnym posilnením

-

6. Koncepcia etickej výchovy – výchovný systém R. Olivara, zložky etickej výchovy. Zásady etickej výchovy.

Charakteristika etickej výchovy, jej ciele, význam

Všeobecné ciele edukačnej sústavy SR vyjadrené v národnom programe (Milénium) spočívajú v systematickom a cieľavedomom rozvoji :

- **poznávacích schopností**
 - *inteligencia, myslenie, schopnosť riešiť problémy ...*
- **emocionálnej zrelosti človeka**
 - *zdôrazňuje sa jako rovnocenná kvalita s poznávacími schopnosťami*
- **motivácie k sústavnému zdokonaľovaniu**
 - *záujem o učenie, poznávanie, túžba po hľadani progresívneho zmyslu života ...*
- **prosociálnemu správaniu**
 - *etiky, schopnosti a zručnosti komunikovať, žiť s inými ľuďmi, spolupracovať ...*
- **sebaregulácie jako vyjadrenia schopnosti prevziať zodpovednosť za seba a svoj rozvoj**

- **tvorivosti**
- *tvorivé riešenie problémov, fluencia, flexibilita, originalita, redefinovanie, senzibilita, elaborácia*
- + **Národný vzdelávací program**
- + **Cieľový program školy**
- Materské školy
- Stredné školy
- Vysoké školy
- Základné školy
- *cieľový program predmetov*

Poňatie etickej výchovy

Etická výchova musí smerovať k autonómii jednotlivca, musí rešpektovať slobodu a neopakovateľnosť ľudskej osobnosti.

Etická výchova

- **jako vyučovací predmet v širšom slova zmysle, jako implicitné usporiadanie školy a procesu výučby, tak aby pozitívne ovplyvňovali vývoj detí**
Etická výchova v užšom slova zmysle
- jako usmerňovanie triedneho spoločenstva pomocou učebných aktivít

Zložky etickej výchovy

a) Výchovný program

- je to vlastne obsah etickej výchovy (*výchova k asertivite, prosociálnosti ...*)

Zložky výchovného programu :

- + *dôstojnosť ľudskej osoby, úcta k sebe*
- + *postoje a spôsobilosť medziľudských vzťahov*
- + *pozitívne hodnotenie správania iných*
- + *kreativita a iniciatíva*
- + *komunikácia, vyjadrenie vlastných citov*
- + *interpersonálna a sociálna empatia*
- + *asertivita, sebaovládanie, konflikty s druhými*
- + *reálne a zobrazené vzory*
- + *prosociálne správanie*
- + *spoločenská a komplexná prosociálnosť*

b) Štýl výchovy

- Spôsob, ako učiteľ pristupuje k žiakom, ako sa snaží pôsobiť na jeho názory a postoje, ako reaguje na negatívne javy
- je špecifický, zameraný na dieťa, jeho pozitívne prijatie, získanie pre spoluprácu

c) Metódy etickej výchovy

- zamerané predovšetkým na to, aby dieťa prežívalo zážitkové učenie

d) Rozvíjanie prosociálnosti

- eliminácia egoizmu, bezohľadnosti

Zásady výchovy (Lenz)

1. vytvorenie výchovného spoločenstva v triede
2. príjmanie dieťaťa také, aké je, prejavovanie priateľských citov voči nemu
3. pripisovanie pozitívnych vlastností dieťaťu, najmä prosociálnosti
4. formulovanie jasných a splniteľných pravidiel hry
5. na negatívne javy reagovať pokojným poukázaním na ich dôsledky – indukcia
6. nehádanie je osvedčený výchovný prostriedok
7. odmeny a tresty používať opatrne
8. zapojenie rodičov do výchovného procesu

Výchovný systém R. Olivara:

Prosociálne správanie – zamerané na pomoc bez očakávanej odmeny a je to vnútorná potreba jedinca.

Prosociálna osobnosť :

- *prejavuje súcit*
- *teší ho obdarovanie niekeho, alebo delenie s niekým*
- *namáha sa v prospech iných ľudí*
- *úspech iných prijíma bez závidi*
- *má pochopenie pre starosti iných*
- *prežíva s ľuďmi ich starosti a radosti.*

7. Faktory teoretického modelu prosociálneho správania – dôstojnosť a úcta k sebe. Spôsobilosti medziľudských vzťahov. Pozitívne hodnotenie správania druhých. Komunikácia a vyjadrenie citov. Interpersonálna a sociálna empatia. Sebaovládanie a konflikty s druhými. Asertivita, odbúravanie agresivity. Reálne a zobrazené vzory. Prosociálne správanie. Spoločenská a komplexná prosociálnosť.

8. Stratégie výchovy k prosociálnosti – kognitívna senzibilizácia. Návik v triede. Reálna skúsenosť. Zásady správania učiteľov : prijatie žiaka, atribúcia prosociálnosti, indukčná disciplína, nabádanie k prosociálnosti, podporovanie prosociálnosti.

Model prosociálnej výchovy

Kolektívne modely prosociálnosti :

Kolektívne prosociálne činnosti alebo charakteristiky skupín, kolektívov alebo národov :

- zvyky
- tradície
- príslovia
- porekadlá
- história
- inštitúcie

Existencia modelov umožňuje skúmať a zamerať sa na vzájomnú pozitívnu interakciu medzi skupinami i medzi jednotlivcami.

Prosociálna osobnosť

Cieľ etickej výchovy : je vychovať plnohodnotnú osobnosť (autentická, tvorivá, slobodná, zodpovedná, totálna – všestranná, celistvá harmonická) – **prosociálnu osobnosť**

Prosociálna osobnosť :

- má pozitívny vzťah k ľuďom a k životu vôbec
- príslušné etické normy prijala za svoje
- je schopná správne reagovať aj v zložitých životných situáciách
- cíti súlad medzi emóciami a chcením
- úspech iných prijíma bez závidí

CIEĽOM EV NA ZÁKLADE TOHOTO JE VYCHOVAŤ OSOBNOSŤ, KTORÁ :

- má svoju identitu, je prosociálna
- má pozitívny vzťah k ľuďom
- jej správanie je určované osobným presvedčením a vnútornými etickými normami
- má vlastný morálny úsudok, opierajúci sa o všeobecné mravné zásady a je schopná reagovať aj v neočakávaných situáciách
- charakterizuje ju spojenie správneho myslenia a konania
- koná v súlade so svojimi zásadami a jej citovým nasadením

Charakterizuj štýl výchovy (prijatie dieťaťa, získanie dieťaťa pre spoluprácu)

Štýl výchovy :

- Spôsob, ako učiteľ pristupuje k žiakom, ako sa snaží pôsobiť na jeho názory a postoje, ako reaguje na negatívne javy
- je špecifický, zameraný na dieťa, jeho pozitívne prijatie, získanie pre spoluprácu

ŠTÝL VÝCHOVY CHARAKTERIZUJE 5 FAKTOROV ROZVOJA PROSOCIÁLNOTI U DETÍ :

Tvorია zásady správania rodičov a učiteľ'ov :

- *prijatie žiaka taký, aký je, vyjadrenie sympatií*
- *atribúcia – prisudzovanie prosociálnosti*
- *induktívna disciplína*
- *napomáhanie prosociálnosti*

Základná charakteristika učiteľ'a etickej výchovy

Charakteristiky dobrého učiteľ'a :

- vysoká motivácia a zodpovednosť
- láska k deťom
- ovládanie metodiky
- oboznámenie s rôznymi filozofiami výchovy
- spolupráca s ostatnými učiteľ'mi
- spätná väzba a hodnotenie vlastnej práce
- neustále sa zlepšuje

Charakteristiky osobnostnej zrelosti učiteľ'a :

- *primerané posúdenie reality*
- *snaha po sebapoznání*
- *schopnosť ovládať svoje konanie*
- *schopnosť vytvárať pozitívne citové väzby*
- *tvorivosť*
- *odolnosť voči záťaži*
- *zmysel pre humor*
- *schopnosť primeranej komunikácie*

Stratégie výchovy k prosociálnosti :

- kognitívna senzibilizácia* – pochopenie, porozumenie novej činnosti, prostriedky didaktickej hry
- hodnotová reflexia* – zdôvodňujúca, zovšeobecňujúca hodnotová reflexia. Diskutovanie o zážitkoch (voľná diskusia, voľné písanie, simulačná hra).
- Reálna skúsenosť, nácvik v triede, praktické precvičovanie* – nácvik v triede (hranie rolí, scénok, dramatické stvárnenie). Spätná väzba (povzbudzovanie žiakov v učení).
- Reálna skúsenosť, transfer, prepojenie so životom* – cieľom je preniesť naučené do praktického života. Využíva sa metóda denných zápiskov, cielené domáce úlohy, bádatel'ské aktivity._

9. Prostriedky rozvoja prosociálnosti v triede – tvorba výchovného spoločenstva, socio-emočná klíma a atmosféra v triede. Pozitívna stimulácia prosociálneho správania a konania žiakov. Techniky rozvíjania prosociálnosti v triede.

Vytvorenie výchovného spoločenstva v triede :

- vytvoriť so všetkých komponentov, ktoré sa podieľajú na chode triedy spravodlivé spoločenstvo
- členovia si vzájomne pomáhajú
- nedopustia krivdu
- efektívne pracujú
- deti dostanú určitú autonómiu, aby sa naučili zodpovednejšie rozhodovať
- učiteľ vedie deti k spolupráci, nie súťaživosti

Pozitívna stimulácia prosociálneho správania :

- *d'etom sa pripisujú pozitívne vlastnosti, aj tie, ktoré nemajú, alebo disponujú nimi len čiastočne, dieťa sa s nimi stotožní a stanú sa takými akými chceme, aby boli*
- *posilňujeme to, čo sa posilňovať dá*
- *d'etom pripisujeme vlastnosti, ktoré v nich chceme rozvíjať*

VI. DIDAKTIKA ETICKEJ VÝCHOVY

Didaktika, teória výučby, čo je výučba a jej súvis s výchovou. Učenie sa jako navodzovanie pozitívnych a trvalých zmien osobnostných kvalít prostredníctvom skúsenosti. Teórie učenia :

CHÁPANIE UČENIA SA ŽIAKOV V PROCESE VÝUČBY EV :

- odmietanie krajných hraníc
- učenie sa odohráva vždy a zásadne v interakciách medzi subjektom a svetom
- je to dynamický proces neustáleho dialógu medzi žiakom a predmetom, ktorý si má žiak v procese učenia osvojiť

Transmisívna (pamät'ová) činnosť

Konštruktívna činnosť (skúsenosť, prežívanie ...)

Vychádzame z predpokladu, že učenie nezačína školou :

- a) *Učiteľ môže učenie ul'ahčiť*
- b) *Učenie musí byť spojené s konkrétnou činnosťou žiaka*
- c) *Učenie má činnosťný a skúsenosťný charakter (telesné, zmyslové a sociálne skúsenosti)*

Pedagogický diskurz – osvojovanie semiosféry :

- žiak v interakcii s obsahom učiva, ktoré je sprostredkované sociálnou činnosťou modifikuje svoje správanie

REALIZÁCIA VÝUČBY :

- výučba sa realizuje prostredníctvom sociálneho učenia a nadobúdania sociálnych zručností

SOCIÁLNE UČENIE :

- je to učenie, keď sa žiak učí zvládať sociálne role, konať, správať, naučiť sa cítiť ako to robia iní ľudia
- robí sa to v procese socializácie
- jej obsahom je všetko to, čo jedincom umožní v sebe vytvoriť predpoklady pre výkon rôznych sociálnych rolí v živote
- je zamerané na zmeny v osobnosti človeka, ktoré optimalizujú jeho účasť v živote, spoločnosti
- jadrom zmien je sociálna interakcia
- sociálna interakcia sa realizuje v bežnom živote alebo v umelých situáciách v škole
- zmeny v procese sociálneho učenia ovplyvňujú sebapoňatie jedinca
- zasahujú celý program myslenia, komunikácie
- v škole je to riadený proces zmien

Znaky :

- *pracujeme s vednými procesmi, ktoré sa učením zdokonaľujú*

Procesy :

- ***sociálneho upevňovania*** – odmeňujeme, čo robí dobre, karháma, čo robí zle
- ***učenie pozorovaním*** – správam sa tak, ako by som chcel, aby sa správalo moje dieťa
- ***sociálna anticipácia*** – musí dávať najavo učiacim sa, že očakávané zvládnem a vytvárať podmienky na zvládnutie očakávaného
- ***napodobňovanie***
- ***identifikácia (stotožnenie sa)***

Hranie rolí :

- základný prostriedok sociálneho učenia
- v organizovanej hre sa žiak učí priamo

Znaky hrania rolí :

- *kontextové učenie*
- *konceptuálne učenie (pochopenie podstaty pojmu)*
- *konkrétne a názorné učenie*
- *programované učenie*
- *učenie konštruovaním*

Rolová hra – postup :

a) výber situácie – zvažím, čo chcem u žiaka meniť

- postupuje sa od cieľa po výber situácie
- situácia ponúka napätie, konflikt

b) formulácia cieľov –

- odpovedá na otázku, čo si má žiak zdokonaľiť, čo má vedieť, či ide o rozvoj zmyslového vnímania ...
- je treba modifikovať cieľ, aby bol – *reálny, splniteľný a hodnotiteľný*

4 ROVINY CIEĽA :

1. všeobecné vymedzenie :

- rozvoj schopností a zručností potrebných pre spoluprácu

2. čiastkové vymedzenie kooperatívnych činností :

- aktívne počúvanie
- jasná zrozumiteľná komunikácia
- schopnosť požiadať o pomoc
- konštruktívne riešenie konfliktov ...

3. konkretizácia čiastkových zručností :

- aktívne počúvanie

4. operacionalizácia konkrétnej čiastkovej zručnosti :

- aktívne počúvanie – neskákať do reči
- odpovede na otázky

PROJEKTOVANIE VÝUČBY :

- príprava procesov učenia sa žiakov
- odpovede na otázky :
 - ? *za akým účelom* – ciele, intencie
 - ? *koho* – charakteristiky a potreby žiakov
 - ? *čo* – obsah
 - ? *jako dlho* – časový faktor
 - ? *jako* – metódy a prostriedky, didaktické postupy
 - ? *pri akej organizácii* – organizácia učenia sa
 - ? *aké efekty* – kontrola a hodnotenie
 - ? *za pomoci čoho* – didaktický materiál, učebné pomôcky

DRUHY PROJEKTOV :

- **krátkodobé**
- **strednodobé**
- **dlhodobé**

KONGRUENCIA – je súlad medzi učebnými cieľmi hodiny, učiteľskými zručnosťami a situáciami

Pedagogická situácia – 3 kroky :

1. ÚVOD :

- vysvetliť aktivitu, rozdeliť roly
- zdôrazniť experimentálny charakter aktivity
- treba to nadľahčiť
- skupinu viesť jednoznačne (nie im dať výber, či chcú aktivitu robiť alebo nie)
- zdôrazniť dobrovoľnosť (raz za hodinu môže povedať, že toto mu nesedí)

2. VLASTNÁ AKTIVITA :

- učiteľ len usmerňuje, dopĺňa, priamo nezasahuje do aktivity
- musí povzbudzovať účastníkov aktivity – aby sa každý vyjadril
- vopomáhame otázkami

3. UČITEĽ MUSÍ POROZUMIEŤ AKTIVITÁM :

- ako si sa cítil, keď si hral toho alebo toho
- zamýšľal si sa nad tým
- čo by bolo treba urobiť inak ...

ŠTRUKTÚRA PEDAGOGICKEJ SITUÁCIE :

Pedagogická situácia

- učebná požiadavka 1
- učebná požiadavka 2
- učebná požiadavka 3 ...
- UČEBNÁ ÚLOHA 1
- UČEBNÁ ÚLOHA 2
- UČEBNÁ ÚLOHA 3 ...
- + *učebná činnosť 1*
- + *učebná činnosť 2*
- + *učebná činnosť 3 ...*

2.

Celostný rozvoj osobnosti žiaka. Výchova jako vytvárenie vzťahov k sebe, k ľuďom, k svetu. Afektívne činitele osobnosti :

Cieľ etickej výchovy : je vychovať plnohodnotnú osobnosť (autentická, tvorivá, slobodná, zodpovedná, totálna – všestranná, celistvá harmonická) – **prosociálnu osobnosť**

Prosociálna osobnosť :

- má pozitívny vzťah k ľuďom a k životu vôbec
- príslušné etické normy prijala za svoje
- je schopná správne reagovať aj v zložitých životných situáciach
- cíti súlad medzi emóciami a chcením
- úspech iných prijíma bez závidí

CIEĽOM EV NA ZÁKLADE TOHOTO JE VYCHOVAŤ OSOBNOSŤ, KTORÁ :

- má svoju identitu, je prosociálna
- má pozitívny vzťah k ľuďom
- jej správanie je určované osobným presvedčením a vnútornými etickými normami
- má vlastný morálny úsudok, opierajúci sa o všeobecné mravné zásady a je schopná reagovať aj v neočakávaných situáciách
- charakterizuje ju spojenie správneho myslenia a konania
- koná v súlade so svojimi zásadami a jej citovým nasadením

Afektívne činitele osobnosti :

- je to citová oblasť človeka (názory, postoje ...)

- afektívna oblasť cieľov výchovy :

Zobrazuje úplnú sebaaktualizáciu v priebehu procesu zvnútorňovania.

- *príjmanie podnetov*
- . uvedomenie si podnetu
- . ochota prijímať podnet
- . ovládaná alebo vybraná pozornosť
 - = *reagovanie na podnet*
- . súhlas s reagovaním
- . ochota reagovať
- . uspokojenie v danej činnosti
 - = *oceňovanie hodnoty*
- . akceptácia hodnoty
- . preferencia hodnoty
- . presvedčenie o hodnote
 - = *organizácia hodnôt*
- . konceptuálizácia hodnôt
- . organizácia hodnotového systému
 - = *charakterizácia*
- . generalizovaná zameranosť / tendencia konať určitým spôsobom /
- . charakterová vyhranenosť / systém hodnôt, ktoré charakterizujú jednotlivca úplne /.

Ciele etickej výchovy :

- ***prevencia mravne devastácie mládeže (spolu s ostatnými predmetmi)***
- ***pochopenie a interiorizácia mravných noriem***
- ***napomáhanie osvojenia správania, ktoré je s nimi v súlade***

Ďalšie ciele EV :

VÝCHOVA MRAVNEJ A PROSOCIÁLNEJ OSOBNOSTI, KTORÁ :

- **má vlastnú identitu**
- **má pozitívny vzťah k ľuďom a k životu vôbec**
- **jej správanie je určované osobným presvedčením a zvnútornenými etickými normami**
- **charakterizuje ju spojenie správneho myslenia s konaním**

Zásady výchovného pôsobenia v EV :

- vytvorenie výchovného spoločenstva v triede
- prijat' dieťa také aké je
- pripisovanie pozitívnych vlastností d'etom
- formulovanie jasných a zrozumiteľných pravidiel hry
- indukcia – na negatívne javy reagujem pokojne a poukazujem na ich dôsledky
- zapojenie rodičov do výchovného procesu
- rozvážne používanie domien a trestov
- nabádanie jako osvedčený výchovný prostriedok

Obsah EV :

a) základné predpoklady etiky pozitívneho správania

- komunikácia
- pozitívne hodnotenie seba a druhých
- tvorivé riešenie medzil'udských vzťahov
- vyjadrenie citov
- empatia
- odbúravanie agresivity

b) prosociálnosť a spolupráca ako centrálné etické hodnoty

c) aplikácia etických princípov na konkrétne podoby

- život
- psychické a fyzické zdravie
- etika v ekológii
- ekonomické hodnoty
- etika v práci

10 TÉMATICKÝCH OKRUHOV PROSOCIÁLNEJ VÝCHOVY :

- *dôstojnosť ľudskej osoby a úcta k sebe*
- *spôsobilosti medzil'udských vzťahov*
- *pozitívne hodnotenie správania druhých*
- *komunikácia a vyjadrenie vlastných citov*
- *interpersonálna a sociálna empatia*
- *sebaovládanie, konflikty s druhými*
- *asertivita, riešenie agresivity*
- *reálne a zobrazené vzory*
- *prosociálne správanie*
- *spoločenská a komplexná prosociálnosť*

Učebné osnovy EV pre 5. – 9. Ročník ZŠ – schválené MŠ SR v apríli 1997

5. ROČNÍK :

- základné komunikačné zručnosti

- základné úkony spoločného správania
- naučiť sa pozitívne hodnotiť
- vysvetliť základné pojmy súvisiace s ochranou prírody a životného prostredia

6. ROČNÍK :

- vysvetliť základné pojmy súvisiace s ochranou prírody a životného prostredia

7. ROČNÍK :

- *poznávať sám seba*
- *žiak objavuje svoju identitu*
- *rozvíja sebaoceňovanie*
- *vie obhájiť svoje práva a názory*
- *pozná svoje práva a povinnosti*
- *prehľbuje svoju sexuálnu identitu*
- *chápe pozitívne hodnoty priateľstva, lásky, manželstva a rodiny*
- *pozitívny postoj k postihnutým, chorým a iným skupinám obyvateľstva*

8. ROČNÍK :

- *rieši sa otázka voľby životných cieľov, svetonázor, náboženstvo*
- *etické hodnoty a normy*
- *etické problémy súvisiace s ekonomickými hodnotami, pravdou a dobrým menom*
- *rešpektovanie ľudí s iným názorom, ale zároveň ostať pritom sám sebou*
- *učí sa formulovať svoje životné ciele*
- *zdôrazniť základné mravné hodnoty a zaujať správny postoj*

9. ROČNÍK :

- prehĺbenie niektorých hodnôt a sociálnych spôsobilostí
- aktuálne problémy, ktoré sa týkajú mládeže
- skúsenosť pozitívneho myslenia

Prostredníctvom tohoto obsahu sa napĺňa cieľ v predmete EV

Osobnosť učiteľa EV :

Činitele kvality EV :

- žiak
- učiteľ
- učivo
- proces (situácie)

UČITEĽ :

- ovplyvňuje kvalitu a efekt výučby
- je to subjekt výučby v role – *facilitátora* – (napomáhateľ'a, ul'ahčovateľ'a alebo manažéra učenia sa žiakov)
- podnecuje a organizuje učenie sa žiaka jako formy riadeného učenia

Učiteľské kompetencie :

Sú ako potenciality osobnosti v oblasti poznávania a prežívania.

- a) **k. k vyučovaniu** – diagnostická, psychopedagogická, komunikatívna
- b) **osobnostná k.** – zodpovednosť za pedagogické rozhodovanie, autenticita, akceptácia seba,, druhých
- c) **rozvíjajúca k.** – schopnosť sebareflexie a autoregulácie vlastnej činnosti, výskumná činnosť, informačná činnosť

Facilitácia učiteľa EV spočíva – v tom, že učiteľ robí zásahy :

- *motivačné* – *výučba má stimulačné účinky*
- *informačné* – *získa inú informáciu ako inde*
- *procedurálne* – *optimalizácia, racionalizácia výučby*
- *sociálno-psychologické* – *techniky uľahčovania učebnej činnosti*
- *ekologické* – *ovplyvňujeme mikroklímu a interiér triedy*

Tieto zásahy sú viditeľné pomocou **učiteľských zručností**.

Učiteľské zručnosti (spôsobilosti) :

- a) vedomosť
- b) rozhodovanie
- c) pozorovateľná činnosť

Ak jedna z nich chýba, tak učiteľ nemá učiteľské zručnosti.

Pedagogické zručnosti (7 oblastí) :

1. **plánovanie a príprava na výučbu** – výber cieľa, stanovenie UP, konkrétne uč, situácie
2. **realizácia výučby** – zapojiť žiakov do činnosti, naviazať kontakt so žiakmi
3. **riadenie výučby** – udržať pozornosť žiakov, intervenčné zásahy do procesu výučby
4. **klíma triedy** – kladný postoj žiakov k učeniu
5. **disciplína** – adekvátny zásah pri nežiadúcom správaní
6. **hodnotenie** – spôsoby autentického hodnotenia, viesť portfólia z EV
7. **reflexia vlastnej činnosti**

Stratégie rozvoja prosociálnosti v EV :

Rozvíjanie prosociálnosti :

- vychovať plnohodnotnú osobnosť, ktorá bude mať 6 znakov plnohodnotnej osobnosti (*autentická, tvorivá, slobodná, zodpovedná, totálna – všetsranná, celistvá – harmonická*)
- má svoju identitu
- má pozitívny vzťah k sebe, k druhým ľuďom, k životu vôbec
- jej správanie je určené osobným presvedčením a vnútornými etickými normami
- má zrelý morálny úsudok
- charakterizuje ju spojenie správneho myslenia so správnym konaním
- koná s etickým nasadením – tj. jej emócie sú v súlade s jej chcením

Konkretizácia cieľov :

Předmět EV jako konkrétna forma výučby :

Činitele kvality EV :

- žiak
- učiteľ
- učivo
- proces (situácie)

a) ŽIAK

- je subjekt výučby (každý je iný)
 - rozvoj jeho edukačných potrieb a osobnosti
 - každý žiak je osobnosť s individuálnym a osobnostným profilom
 - má odlišné charakteristiky (kognitívne, afektívne, fyzické, sociálne a sociokultúrne)
- *kognitívne* – inteligenčné
 - *afektívne* – iné postoje
 - *fyzické* – vek, pohlavie
 - *sociálne a sociokultúrne* – bohatí, chudobní ...

ODLIŠNOSTI U DETÍ :

- jako sa učia (rýchlosť, orientácia na proces, orientácia na výsledok...)
- jako spracovávajú informácie a podnety (analytické, tvorivé, prakticky orientované skôr do oblasti matematicko-logickej, verbálnej, priestorovej, hudobnej, sociálnej, pohybovej)
- odlišnosti v charakterových vlastnostiach (vôľa, vytrvalosť, ašpiračná úroveň, cieľavedomosť, ctížiadosť ...)

Toto sú determinanty žiakovej úspešnosti zo strany žiaka

Determinantom žiakovej úspešnosti je aj **otvorenosť edukačného procesu** – ovplyvňuje ju učiteľ.

b) UČITEĽ

c) UČIVO

- vzniká didaktickou transformáciou obsahu vzdelávania do vyučovacieho procesu, tak aby sa dosiahol cieľ

UČIVO V EV ZAHŔŇA 4 OBLASTI :

- 1. poznatková oblasť (vedomosti)**
- 2. činnosť a skúsenosť (zručnosti a návyky)**
- 3. sústava noriem a vzťahov k svetu (postoje)**
- 4. oblasť rozvoja psychických procesov a vlastností človeka**

Didaktická analýza učiva :

Učiteľ preniká do obsahu a nachádza jeho výchovnú a vzdelávaciu hodnotu.

Je to kombinácia **pojmovej, obsahovej a predmetovej analýzy**.

- *POJMOVÁ ANALÝZA* – vyberáme s čím budeme pracovať
- *OPERAČNÁ (DIDAKTICKÁ) ANALÝZA* – ktoré učebné situácie použijeme, aby si žiak osvojil tieto pojmy (napíš vymyslí, predved' ...)
- *MEDZIPREDMETOVÁ ANALÝZA* – naväzuje na iné predmety

Postup při didaktickej analýze učiva :

1. Ujasnenie témy v tématickom celku
2. Vymedzím si ciele tématického celku
3. Vymedzím poznatky, senzomotorické výkony, myšlienkové operácie, poznávacie činnosti, mravné hodnoty, ktoré daným učivom môžem rozvíjať, čo mi dá ta ktorá téma
4. Vytvorím si základnú štruktúru učiva, záchytné body, pojmovú mapu, zvážim motivačný kontext
5. Uvedomím si procesnú stránku osvojovania učebnej látky, v akých situáciách budem robiť
6. Aké metódy formy a prostriedky vzhľadom na stanovené ciele použijem
7. Aká je výchovná hodnota toho obsahu učiva.

Výber učebných činností, aktivít :

Učiteľ na základe učebných cieľov tvorí :

- *pojmovú štruktúru učiva*
- *rozhoduje o výbere učebných úloh*
- *zvolí optimálne organizačné formy a metódy*

Nositel'om učebných činností dieťaťa sú **učebné úlohy**.

- ***chápeme ich jako základnú zložku zámerného učenia***

Učebné požiadavky – presne udávajú pozorovateľný výkon žiaka.

VÝCHODISKÁ PRE EFEKTÍVNY VÝBER UČEBNÝCH ČINNOSTÍ :

- **jasne špecifikovať, čo si má žiak osvojiť** (pojmy, koľko ...)
- **činnosti musia byť formulované tak, aby sa dalo určiť, či bol cieľ dosiahnutý** (nakresí, vymenuje, roztriedi ...)
- **definovať podmienky, při ktorých sa bude úloha realizovať** (pracujú s uč. textom, triedia nerasty v prírode...)
- **musia byť primerané, jasné, kontrolovateľné**

Učebné úlohy – prezentuje učiteľ žiakom prostredníctvom – *zadaní, inštrukcii, výziev pre činnosť alebo otázok*.

- sú to činnosti organizované učiteľom, ktoré môžu prebiehať s malou účasťou učiteľa alebo bez nej

Nácvik stratégií rozvoja prosociálnosti na báze 10 tématických okruhov EV:

10 TÉMATICKÝCH OKRUHOV PROSOCIÁLNEJ VÝCHOVY :

- *dôstojnosť ľudskej osoby a úcta k sebe*
- *spôsobilosti medziľudských vzťahov*
- *pozitívne hodnotenie správania druhých*
- *komunikácia a vyjadrenie vlastných citov*

- *interpersonálna a sociálna empatia*
- *sebaovládanie, konflikty s druhými*
- *asertivita, riešenie agresivity*
- *reálne a zobrazené vzory*
- *prosociálne správanie*
- *spoločenská a komplexná prosociálnosť*

Názov predmetu : Didaktika etickej výchovy II.

1.

Didaktika EV, postavenie predmetu v učebnom pláne 2. stupňa ZŠ :

Postavenie predmetu :

- je to povinný vyučovací predmet
- vyučuje sa 1 hod. týždenne jako povinne voliteľný v alternácii s náboženskou výchovou
- ak si žiak predmet vyberie, navštevuje ho počas celého školského roka
- je tu možnosť spájať rôzne triedy aj medzi ročníkmi do skupín (max 23 žiakov, ak klesne počet žiakov v skupine pod 12, možno spájať aj ročníky

DIDAKTICKÉ PRINCÍPY (KAISEROVÁ – KAISER) :

Situačné zamerané učenie sa v EV :

a) princíp vzťahu k situáciám

- život sa skladá so samých životných situácií
- zmysluplné učenie sa (pochoopenie situácie)

b) princíp orientácie na činnosť

- prostredníctvom navodených pedagog. situácií sa žiak orientuje na neskoršiu činnosť (pr. odmietnutie alkoholu ...)

c) princíp orientácie na vedu

- pr. nemusíme niekoho opiť, aby to zažil, stačí, keď mu to vysvetlíme

d) princíp exemplárnosti

- ukážeme im alkoholika na praktickom príklade (v protialkolickej liečebni ...)

e) princíp štruktúry

- usporiadanie jednotlivých častí do uceleného celku (princípu)

Didaktické prostriedky , metódy a ich klasifikácia :

PROSTRIEDKY TAKÉHOTO UČENIA SA :

Metódy výučby :

- je to koordinovaný systém činnosti učiteľa a aktívnych činností žiakov, ktoré sú zamerané na dosiahnutie učiteľom stanovených a žiakom akceptovaných cieľov výučby.

Metóda – je didakticky účinná vtedy, ak je :

- *informačne nosná*
- *motivačne a emocionálne pôsobivá*
- *má výchovný účinok*
- *je použiteľná v praxi a v živote*

METÓDY ČLENENIE (jako na štátniciach) :

I. Produktívne :

a) heuristická metóda

- výsledkom je aplikácia (*vie použiť reproduktívne metódy*)
- osvojovanie činnosti z objavovania (*kyvadlo*)

b) výskumná metóda

- samostatne hľadanie riešení
- aktivita je úplne v popredí

II. Reproduktívne :

- je podľa charakteru poznávacích činností žiakov

a) informačno-receptívne

- sprostredkovanie hotových poznatkov (*výklad, prednáška, vysvetľovanie, opis, text, pomôcky, demonštrácia ...*)

b) klasické reproduktívne

- opakujeme poznatky (*organizované opakovanie učiva, písanie, riešenie úloh ...*)

Výsledkom uvedených dvoch metód je – vedomosť + porozumenie.

Modifikovaná metóda R. Olivara :

a) Kognitívna senzibilizácia :

FÁZY :

- pochopenie
- porozumenie novej skutočnosti
- prostriedky didaktickej hry

b) Hodnotový reflexia :

- zdôvodňujúca, zovšeobecňujúca hodnotová reflexia
- diskutovanie o zážitkoch (*vol'ná diskusia, vol'né písanie, dramatické stvárnenie ...*)

- c) **Reálna skúsenosť – nácvik v triede – praktické cvičenie :**
- nácvik v triede (*praktické precvičenie, hranie rolí, scénok ...*)
 - je tu dôležitá spätná väzba (*učiteľ vyzdvihuje pokroky detí*)
- d) **Reálna skúsenosť – transfer – prepojenie so životom :**
- cieľom je naučené preniesť do praktického života
 - používa sa technika denných zápiskov, cielené domáce úlohy, bádateľské aktivity ...

POSTUP PROJEKTOVANIA :

- ciele hodiny a formulovanie učebných požiadaviek
- vyberania pedagogických situácií (*adekvátne UÚ*)
- voľba adekvátnych metód a organizovania činnosti

Zážitkové učenie :

(produktívne, heuristické, výskumné metódy)

- a) **DISKUSNÉ METÓDY** (verbálna aktivita, brainstormingova m., hobo m. ...)
- b) **BZUČIACE SKUPINY** (či ste zažili v kine nemiestne súprávanie – porozprávame sa – iba sa vyventilujeme)
- c) **SKUPINOVÁ DISKUSIA** (spoločná tvorba záveru, s ktorým sa zhodne celá skupina)
- d) **PANELOVÁ DISKUSIA** (vedie ju učiteľ z úzadia)
- zadá sa téma
 - vyberie sa skupina odborníkov
 - odborníci vedú diskusiu
 - ostatní diskusiu sledujú (*nezasahujú do nej, reagujú až po skončení – pubescent, rodič, psychológ, sused, učiteľ ...*)
- e) **OBHAJOBA**
- si za alebo proti pozitívnej diskriminácii – píšem za, proti
 - pokúšam sa prezentovať postoj k problému

Autentické učenie :

HEURISTICKÉ METÓDY, APLIKÁCIA :

Učenie môže byť :

- *pokusom – omylom* – je najmenej efektívna, hoci je potrebná
- *pomocou algoritmov* – postup pomocou ktorého dôjdeme k správne koncu
- *pomocou heuristik* – rozvoj divergentného myslenia, nevystačí s určitým postupom
- Používajú sa rôzne heuristiky : DITOR – ZELINOVÁ (definuj, informuj, skúmam pozitívne, negatívne javy správania)

BÁDATEĽSKÉ METÓDY, VÝSKUMNÉ :

- uskutočňujú sa v teréne

EXPERIMENTÁLNY VÝSKUM :

- meníme podmienky experimentu

SKÚSENOSTNÉ METÓDY :

- hranie rolí, stotožňovanie sa s týmito rolami

Skúsenostný učebný cyklus :

1. Konkrétna skúsenosť

- pozorovanie skúseného
- vlastná skúsenosť
- diskusia o skúsenosti
- hranie rolí
- simulačná hra

2. Reflexia skúsenosti

- objektívne zhodnotenie reálnej skúsenosti
- sebahodnotenie
- hodnotenie spolužiakmi

3. Konceptualizácia

- ako sa to má roviť (prečo, čo som urobil inak)
- aktívne experimentovanie

4. Plán aktívneho experimentovania

- pozornosť a pozorovanie
- zapamätanie
- opakovanie
- motivácia činnosti

Všetky tieto časti sú v cykle.

METÓDY TVORIVEJ DRAMATIKY :

Situačné, simulačné, hranie rolí, práca s príbehom, tvorba príbehu.

Kooperatívne učenie (skupinové učenie) :

3 TYPY INTERAKCIE :

1. Individuálna

- žiak sa učí sám
- môže požiadať o pomoc

2. Súťaživá

- orientovaná na výkon jednotlivcov alebo skupín
- nevýhodou je, že vyhrávajú len zdatnejší

3. Kooperatívna interakcia

- produkcia nových námetov, návrhov a ich osobného rozvoja (*evočné, sociálne aj mentálne učenie*)

Skupiny môžu vzniknúť **spontánne alebo regulovane**.

DRUHY SK. PRÁCE :

- **jednotná sk. práca**
- **diferencovaná sk. práca**
 - každá sk. rieši časť spoločnej úlohy
 - každá sk. rieši rovnakú úlohu, ale z iného aspektu
 - každý jednotlivec sk. rieši svoju vlastnú úlohu

ĎALŠIE DELENIE :

- **kooperácia jako nápomoc**
- **kooperácia jako vzájomnosť**

8 BODOV PRÁCE V SKUPINÁCH :

1. *zadanie úlohy*
2. *rozdelenia do skupín*
3. *tvorba pracovného tímu (rozdelenie rolí), stanovenie pravidiel*
4. *plánovanie, postup práce, čo kto bude robiť – rozdelenie materiálu v skupine*
5. *praktická činnosť v skupine (zber dát, spracovanie informácií ...)*
6. *organizovanie materiálu*
7. *prezentácia*
8. *hodnotenie (skupinové, individuálne)*

Keď skončí sk. práca, môžeme dať žiakom otázky :

? čo nové som sa dozvedel

? aká bola tvoja úloha v skupine

? jako si ju zvládol

? komu si pomohol

? čo si sa naučil

? v čom si sa zdokonalil

? čo už vieš a dokážeš

? čo si zažil

? jako si sa cítil

(Komplexné zhodnotenie činnosti v skupine).

Hodnotenie v EV :

- je pripisovanie hodnoty k predmetu hodnotenia (je to proces)
- je to proces, ktorý sa realizuje na základe porovnávania skutočného stavu s predpokladaným zámerom výučby v škole, formulovaným jako cieľ
- je zamerané na definovanie kvality, efektivity alebo kvalít žiakov, pričom používame posudzovacie kritéria

Význam hodnotenia :

- má spätnoväzobný význam

FÁZY HODNOTIACEHO PROCESU :

- Rozhodnutie o ciele hodnotenia a vhodnej metóde hodnotenia*
- Zisťovanie informácií o skutočnom stave žiaka, jeho typu správania*
- Formulovanie hodnotiaceho záveru (slovné ...)*

TYPY HODNOTENIA :

- formatívne
- sumatívne
- normatívne
- kriteriálne
- diagnostické
- interné
- externé
- formálne
- neformálne
- priebežné
- záverečné
- objektívne
- hodnotenie priebehu
- hodnotenie výsledku
- autentické hodnotenie (žiacke portfólio)

REFLEXIA :

- sprevádza každú aktivitu a je zamerané na zrkadlenie toho, čo sa dialo
- obhliadnutie dozadu
- zoskupovanie myšlienok a predstáv o tom, čo sme prežili a pochopili
- zároveň je to analýza z komplexnej skúsenosti a aktivity
- interpretácia toho, čo sa udialo

HODNOTENIE A REFLEXIA – BEZ TOHO NEMOŽE EV EXISTOVAŤ !!!!!!!

MOŽNOSTI HODNOTENIA REFLEXIE V EV :

- osobný prvok žiaka i celej skupiny vo vzťahu ku konkrétnemu cieľu

- reflexia a hodnotenie učebných procesov, ktoré učiteľ riadi
- reflexia a hodnotenie prenosu naučeného do praxe

Kedy sa realizuje reflexia a hodnotenie :

- počas aktivity
- po aktivite
- medzi jednotlivými sekvenciami

OBSAH REFLEXIE (čo si všimam a hodnotím) :

- reflexia a hodnotenie zamerané na aktivitu a jej realizáciu
- reflexia a hodnotenie v dobe reflexie (jako sa ti vyjadruje, čo cítiš teraz ...)
- reflexia a hodnotenie zamerané na minulosť

OBSAH VO VZŤAHU, ČO HODNOTIŤ :

- vytvárať priestor, aby sa žiaci sami mohli hodnotiť
- reflexia a hodnotenie v rovine reflexie druhých (jako to robili)
- reflexia a hodnotenie v rovine seba v role postáv a spoluhráčov k spôsobu hry, ideí, témy (čo si sa naučil ...)

NÁVRHY OTÁZOK NA HODNOTENIE A REFLEXIU :

- ***jako si vnímal priebeh aktivity***
- ***čo si pochopil***
- ***považuješ svoj vstup do aktivity za úspešný*** (prečo nie, čo považuješ na aktivite za zvláštne ...)
- ***v čom si bol úspešný***
- ***čo môžeš urobiť, aby sa tvoje výsledky zlepšili***
- ***čo považuješ v aktivite za dominantné***

VII. APLIKOVANÁ ETIKA

1. Vymedzenie pojmu aplikovaná etika oproti teoretickej etike a iným participujúcim disciplinám (psychológií, sociológií, právu, teórií výchovy).

- je to využitie etiky při orientácií v etických problémoch v každodennom živote, v práci jako aj v celospoločenskom merítke
- týka sa napr. vzťahov medzi : **priateľmi, partnermi, rodičmi, d'et'mi, kolegami ...**

a) etika situácií každodenného života

- *situácie triedime podľa sociálneho mikroprostredia*
- sit. Verejného styku
- sit. V kruhu priateľ'ov, známych, susedov
- sit. Rodinné ...

- b) **profesijné etiky**
- etika vo výrobe a remeslách
 - etika v oblasti služieb
 - etika v obchode a financiách ...

- c) **etika sociálnej makroúrovne**
- hospodárska etika
 - etika politického života
 - etika a právo ...

2. Pojmy mravný problém, mravná dilema, mravný diskurz, mravné rozhodovanie. Podstata a účel etického kódexu.

Mravný problém :

- je druh problému, ktorého rôzne varianty riešenia vyvolávajú rôzne **dobré alebo zlé dôsledky**.

Mravná dilema :

- je druh **vnútorného konfliktu** a obvykle býva sprevádzaný nepríjemným emocionálnym stavom.

Mravný diskurz :

- *je neustály prúd hodnotiacich komentárov k javom každodenného života*
- *v priebehu mravného diskurzu sa vytvára verejná mienka jako súhrn rozmanitých hodnotiacich názorov*

Mravné rozhodovanie :

- *sú to varianty riešenia mravného konfliktu (inventár pre a proti, princíp menšieho zla, konzultovanie problému, zapojiť náhodu).*

Podstata a účel etického kódexu :

- ideálne spoločensky zdieľané **hodnotové systémy**, ktoré bývajú často vyjadrené v podobe **pravidiel, noriem, princípov** alebo ucelenejších **kódexov**.
- Ich účelom je vytvoriť určité spoločensky akceptované pravidlá správania

3. Prehľad mravne citlivých tém podľa domén : 1. Súkromné vzťahy, 2. Verejný život, 3. Bioetika a environmentálna etika, 4. Profesné etiky.

d) **etika situácií každodenného života – súkromné vzťahy**

- *situácie triedime podľa sociálneho mikroprostredia*
- sit. Verejného styku
- sit. V kruhu priateľov, známych, susedov
- sit. Rodinné
- sit. Partnerských a sexuálnych vzťahov

e) **profesijné etiky**

- etika vo výrobe a remeslách
- etika v oblasti služieb
- etika v obchode a financiách

- etika obrany a bezpečnosti (polícia, armáda)
 - etika vzdelávania
 - etika vedeckej a výskumnej práce
 - etika v zdravotníckych činnostiach
 - oblasť menežmentu
- f) **etika sociálnej makroúrovne – verejný život**
- hospodárska etika
 - etika politického života
 - etika a právo
 - etika a ekológia
 - etika medzinárodných vzťahov

VIII. PSYCHOLÓGIA PROSOCIÁLNOTI

1. Vymedzenie pojmov prosociálny, asociálny, antisociálny.

- a/ *prosociálne – ja smerujem v ústrety spoločnosti*
 b/ *asociálne – ja smerujem od spoločnosti*
 c/ *antisociálne – ja smerujem proti spoločnosti*

2. Vzťah základných dimenzií sociálnej interakcie (afiliácie a moci) k prosociálnemu konaniu.

Prosociálne správanie

a) Čo je prosociálne správanie

- = vyznačuje sa skutkami a činmi, vykonanými v prospech druhého bez očakávania odmeny alebo sociálneho súhlasu / pomoc pri nastupovaní, vystupovaní, upozornenie na stratu predmetu, kde je tu prosím pošta, volanie o pomoc topiaceho sa.../

prvýkrát použili termín prosociálne správanie v roku 1967 Rosenhan, White, Bryan, Test.

Formy prosociálneho správania :

- darovanie / finančných alebo iných darov.../
- sympatie a porozumenia / pre ťažkú situáciu iného /
- pomoc / odstránenie poruchy auta na ceste /
- ponuka k spolupráci / spolupracovať v prospech tých, ktorí to potrebujú /
- podpora / k dosiahnutiu nejakého cieľa /

Prosociálne správanie a altruizmus sa používa ako synonymum

- = *objektom aktov PS môžu byť osoby známe, alebo celkom neznáme*

Prečo pomáhame

- = polovica PS je podmienená geneticky
- = polovica vplyvmi prostredia, vplyvom výchovy
- = vysvetlenie PS – altruizmu sa najčastejšie opiera o **teóriu sociálnej výmeny, o normy sociálneho správania a empatiu**

Afiliácia, atraktivita, láska

b) Afiliácia

Vyjadruje potrebu človeka nadväzovať pozitívne a tesné vzťahy s inými ľuďmi, ktoré môžu mať podobu spolupráce, priateľstva či lásky.

DOVODY INTERAKCIE S INÝMI ĽUĎMI :

- *vo vzťahu k inému človeku možno overiť a potvrdiť, čo je správne, vhodné a žiaduce pre sociálne správanie*
- *prítomnosť blízkej osoby umocňuje pocit šťastia, úľavu, útechu*
- *interakcia poskytuje podnety pre porovnávanie*
- *v interakcii sa očakáva odmena za úspešné vynaložené úsilie*
- *spolupráca s inými v rôznych situáciách prináša uspokojenie*
- *tesné interpersonálne vzťahy dávajú pocit bezpečia*

b.1. Sociálne porovnávanie

- = podľa teórie sociálneho porovnávania vedie k afiliácií možnosť ocenenia vlastnej sily a slabosti, prednosti a nedostatkov

3. Druhy prosociálnych scénarov a zručností :elementárne prosociálne zručnosti (úsmev, pozdrav, prosba, poďakovanie, vedenie rozhovoru), komplexnejšie prosociálne scénare (pomoc, spolupráca, recipročné správanie, delenie sa, obetovanie sa, obdarúvanie, odpúšťanie, solidarita).

Formy prosociálneho správania :

- darovanie / finančných alebo iných darov.../
- sympatie a porozumenia / pre ťažkú situáciu iného /
- pomoc / odstránenie poruchy auta na ceste /
- ponuka k spolupráci / spolupracovať v prospech tých, ktorí to potrebujú /
- podpora / k dosiahnutiu nejakého cieľa /

Prosociálne správanie a altruizmus sa používa ako synonymum

- = *objektom aktov PS môžu byť osoby známe, alebo celkom neznáme*

NORMY, KTORÉ NAJČASTEJŠIE MOTIVUJÚ PS :

A – Reciprocita – máme pomôcť tým, ktorí pomohli nám

- = uplatňuje sa medzi politikmi, obchodníkmi
- = očakáva sa vyrovnaná výmena

B- Sociálnej zodpovednosti – predpokladá, že ľudia pomôžu tým, ktorí pomoc potrebujú bez ohľadu na opätovanie pomoci

1. Kedy pomáhame

1.1. Efekt prihliadajúcich

Prítomnosť iných ľudí znižuje pravdepodobnosť poskytnutia pomoci jednotlivcom.

PS je v tomto zmysle obvplyvňované 2 podmienkami :

- *nebezpečné situácie vznikajú nečakane, čo môže viesť k ich nejednoznačnému posúdeniu*
- *keď prihliada viac ľudí, každý sa spolieha jeden na druhého*

Nejednoznačnosť :

- = *neviem posúdiť, či je pomoc potrebná alebo nie / či niekto spadol po mozgovej príhode alebo je opitý /*
- = *strach z nevhodného zásahu*
- = *neobvyklé, nové situácie – váhame ako sa zachovať*

- = *strach zo sociálneho omylu /že sa nechám nachytať /*
- = *zvažovanie kompetenosti pomôcť /nemám dostatočné znalosti z prvej pomoci.../*

1.2. Rozptýlená zodpovednosť

Ak je pri udalosti prítomných viacero osôb

- = u jednotlivca sa znižuje pocit morálnej povinnosti
- = ak prejaví jedna osoba ochotu pomôcť, pripoja sa ďalšie
- = skupina známych má väčšiu sociálnu zodpovednosť než náhodná skupina

1.3. Osobnostné vplyvy

Osobnostné vlastnosti :

- vysoká emocionalita
- empatia
- sebauplatnenie

Emocionálny stav :

- dobrá nálada – *pozitívny vplyv na PS /výnimka – situácia potencionálneho ohrozenia /*
- zlá nálada – *niekedy znižuje, niekedy zvyšuje, inokedy nemá vplyv na PS*

Prežívanie viny – zvlášty prípad negatívneho emocionálneho stavu – snaha o odčinenie viny a obnovenie obrazu seba samého.

Komu pomáhame

- *posúdenie príčiny ťažkosti*
 - či človek napr. opitý...
 - či ide o živelné pohromy, nehody...
- *záväzok*
 - zvyšuje pocit morálnej povinnosti a zodpovednosti

Zvažovanie týchto aspektov vedie k rozhodnutiu, či si niekto pomoc zaslúži a v akej miere

Muž – pomáha viac ženám ako mužom

Žena – pomáha rovnocenne ženám aj mužom

Pomoc poskytujeme častejšie známym, priateľom, d'etom.

Rola podobnosti :

- viac sme prosociálne naklonení osobe podobnej nám

4. Charakterizuj (svedomie a charakterové vlastnosti).

Svedomie :

- je vnútorný hlas človeka, jeho vnútorná autorita
- je prejavom hodnoty našej osobnosti, sily, slabosti nášho Ja
- v tomto zmysle je naše svedomie autonómne, nezávislé
- hlas svedomia býva tvrdý – *žiada alebo zakazuje*
- nepresviedča, nepotrebuje dôvody, pôsobí intuitívne

??

5. Desat' faktorov prosociálnosti podl'a R. Olivaru.

10 faktorov prosociálnosti podl'a Olivaru :

1. *Empatia*

- **emocionálna** – vcítenie sa do druhého človeka
- **kognitívna** – vmysliet' sado druhého človeka / ako uvažuje druhý človek, ako myslí /

Je to najzákladnejšia spôsobilosť prosociálnosti / ak nemáme empatiu, konáme dobro náhodou /

Dá sa výchovou ovplyvniť

2. *Elementárne sociálne kompetencie*

- **deti si ich osvojujú v predškolskom veku / 3 – 6 rok života – pozdrav , úsmev...**
/

- **vedieť osloviť človeka-vyžiadanie informácie-kladenie otázok**
 - **súbor zručností na vedenie rozhovoru / aktívne počúvanie, začatie rozhovoru, riadenie rozhovoru-zmena témy, ukončenie rozhovoru /**
3. *Pozitívny prístup / emocionálny /*
- **schopnosť oceniť druhých**
 - **snaha nachádzať na ľuďoch dobré a hovoriť im to**
4. *Atribúcia / prisudzovanie / ľudskej dôstojnosti*
- **každý človek si zaslúži našu úctu už pre samotný fakt, že je človekom, nie preto akým je človekom / „ Deklarácia ľudských práv /**
5. *Sociálna kreativita / tvorivosť /*
- **prejavuje sa v takých sociálnych situáciách, ktoré majú zdanlivo iba jedno jediné riešenie**
 - **lepšie, keď je riešení viac, rozmanitejších, nápaditejších**
 - **má hodnotu z toho dôvodu, že udržať ľudské vzťahy vyžaduje veľkú kreativitu**
6. *Otvorená komunikácia a vyjadrovanie citov*
- **jasne povedať, čo chcem, čo sa mi nepáči**
 - **človek, ktorý nevyjadruje city sa dostáva do sociálnej izolácie**
 - **vyjadrovanie citov je základná stratégia obrany pred pocitmi osamelosti**
7. *Asertivita a zvládanie agresie*
- **asertivita – ohľaduplné presadzovanie sa**
 - **agresia – bezohľadné presadzovanie sa**
 - **manipulácia – sebpresadzovanie sa prostredníctvom ľsti**
 - **pasivita – nepresadzovanie sa, podriadenie sa**
8. *Využívanie prosociálnych vzorcov a modelov*
- **sila osobného príkladu / nefunguje na 100% /**
 - **vplyv masmédií / reklamy, propaganda /**
9. *Komplexné formy prosociálneho konania*
- **spolupráca, pomáhanie druhým, obdarúvanie druhých, delenie sa, obetovanie sa**
10. *Citlivosť na širší sociálny kontext*

- = **cit pre spravodlivosť, solidarita s druhými ľuďmi, schopnosť vidieť rozmanité záujmy v sociálnych konfliktoch**

IX. PSYCHOLÓGIA TVORIVOSTI

1. Všeobecná charakteristika tvorivosti. Definícia tvorivosti.

Tvorivosť :

- = je vytváranie niečoho nového v živote človeka (a zároveň užitočného).
- = je dobrodružstvo z neznámeho

2. Tvorivosť z pohľadu tvorivej osobnosti, tvorivosť jako súbor schopností, tvorivosť jako proces, tvorivosť jako produkt.

Tvorivosť z pohľadu tvorivej osobnosti :

SPOLOČNE VLASTNOSTI PRE TVORIVÚ OSOBU :

- *tolerancia k nejednoznačnosti*
- *prekonávanie prekážok a vytrvalosť*
- *ochota k sebarozvoju*
- *ochota riskovať*
- *odvaha mať vlastné presvedčenie*
- *vysoká inteligencia*
- *vysoká tvorivá motivácia*
- *nezávislá osobnosť*
- *bohatá fantázia*
- *originálnosť myslenia*
- *zmysel pre humor*

Tvorivosť jako súbor schopností :

FAKTORY TVORIVOSTI OBJAVIL TORANCE :

MODEL ŠTRUKTÚRY INTELEKTU :

Konvergentné myslenie – vyžaduje jediné správne myslenie

Divergentné myslenie – prejavuje sa objavovaním, odhal'ovaním nových myšlienok

FAKTORY TVORIVOSTI :

- **fluencia** – schopnosť ľahko produkovať čo najviac rôznych riešení
- **flexibilita** – schopnosť vytvárať rôznorodé riešenia
- **originalita** – schopnosť vytvárať neobvyklé riešenia
- **senzibilita** – citlivosť na riešenie problémov
- **elaborácia** – schopnosť vypracovať detaily riešení
- **redefinovanie**

Tvorivosť jako proces :

VALLACE – 7 FÁZ TVORIVOSTI :

- stretnutie sa s problémom
- prípravná etapa (preparačná) – príprava riešenia problému
- fáza koncentrácie – tvorca už skoro problém vyriešil, ale nemôže to dokončiť
- fáza inkubácie – skrytá aktivita riešiteľa
- fáza iluminácie – náhle vyriešenie problému
- fáza verifikácie – overovanie
- fáza persúázie – tvorca musí presvedčiť okolie, že jeho čin je záslužný

Tvorivosť jako produkt :

= je najmenej psychologický, ale veľmi podstatný

KRITÉRIA TVORIVÉHO PRODUKTU :

BRISKMAN – tvorivý produkt musí spĺňať kritéria

- *originálny*
- *užitočný*
- *v konflikte so svojím vlastným kontextom*

3. Možnosti rozvíjania tvorivosti v edukácii.

4 PODMIENKY PODSTATNÉ PRE ROZVÍJANIE TVORIVOSTI ŽIAKOV V ŠKOLE :

a) ktoré súvisia s tvorivou osobnosťou žiaka

- = *vykazuje podobné vlastnosti a schopnosti jako dospelý*
- = *kladú viac otázok na vyučovaní*
- = *experimentujú s učivom*
- = *pracujú samostatne a vytrvale*
- = *úlohy ich zaujmajú*

b) ktoré súvisia s tvorivou osobnosťou učiteľa

- *učiteľ musí vedieť o tvorivosti, aby rozvíjal tvorivosť žiakov*

c) tvorivosť rozvíjajúca učebná látka

- = *kreatívne programy*
- = *problémové vyučovanie*
- = *vytváranie nových tvorivých úloh*
- = *transformovanie konvergentných úloh na divergentné*

d) tvorivé prostredie v škole

- *klíma triedy, atmosféra triedy*
- *vysoký stupeň aktivity, iniciatívy*
- *samostatné hľadanie, objavovanie, experimentovanie*
- *žiaci môžu vyjadriť aj protichodné myšlienky*
- *majú vlastný názor*
- *tolerancia, uznanie*
- *dobrovoľná disciplína*

VÝCHOVA K TVORIVOSTI V ŠKOLE :

- **vedomosť, pochopenie, aplikácia, analýza, syntéza, hodnotenie.**

X. EMOCIONÁLNA VÝCHOVA

1. Definície emócií, klasifikácia emócií, charakteristika základných emócií, stránky emócií. Emócie a poznávacie procesy.

Definície emócií :

Movere – latinsky – popud ku konaniu

Emotion – francúzsky – rozrušenie, znepokojenie mysle

Goleman – označenie pocitov a s nimi spojených myšlienok, psychických a fyzických stavov a pohnútok pre konanie

Nekonečný

- = dynamický prejav inštinktu
- = odpoveď organizmu na podnet
- = aktivita organizovaná autonómnou nervovou sústavou

Klasifikácia emócií :

3 PRIMÁRNE EMÓCIE :

- **extáza**
- **hrôza**
- **zúfalstvo**

NEKONEČNÝ :

- = *primárne, vrodené emócie*
- = *emócie vzťahujúce sa k senzorickej stimulácii* (vnútorné, vonkajšie)
- = *vzťahuje sa k sebaocňovaniu* (hanba, pýcha)
- = *vzťahuje sa k ostatným ľuďom* (láska, obdiv)
- = *nálady*

Charakteristika základných emócií :

GOLEMAN :

- **hnev** – zúrivosť, hrubosť
- **smútok** – zármutok, sklúčenosť
- **strach** – úzkosť, nervozita
- **radosť** – šťastie, úľava
- **láska** – priateľstvo, dôvera
- **prekvapenie** – šok, údiv
- **rozhorčený odpor** – pohrdanie, opovrženie
- **hanba** – vina, zármutok

Stránky emócií :

- a) vnútorný zážitok (to, čo osobne prežíva)
- b) z vonku pozorované správanie (zrýchlené pohyby)
- c) fyziológické zmeny (zvyšuje sa tep, prietok krvi)

Emócie a poznávacie procesy :

Emócie udávajú cieľ konania a inteligencia mu poskytuje prostriedky.

Myslenie nemôže prebiehať bez citových procesov (odvaha, riziko)

Tým, že človek myslí, má schopnosť vytvárať a ovládať svoje emócie. Časť mozgu, ktorá ovláda reč a logické myslenie umožňuje premýšľať o emóciach a tiež ich meniť.

Emócie sú kontrolované tesnou spoluprácou a interakciou medzi fyziologickou aktiváciou a kognitívnym praktickým hodnotením.

ČO Z TOHO VYPLÝVA PRE SEBARIADENIE :

- možno sa zbaviť otroctva vlastných citov
- city sú našimi otrokmi a sebaovládanie je umením byť dobrým otrokárom
- schopnosť udržiavať emócie pod vedomou kontrolou je kľúčom k spokojnému citovému životu

2. Základy emocionálnej inteligencie, interpersonálna a intrapersonálna inteligencia, schopnosti emocionálnej inteligencie, personálne kompetencie, sociálne kompetencie.

IQ – všeobecná schopnosť človeka reagovať v situáciach, schopnosť prispôbovať sa zmeneným podmienkam.

EQ – emocionálna inteligencia.

5 ZVLÁŠTNÝCH SCHOPNOSTÍ, KTORÉ JE VHODNÉ PODPOROVAŤ OD RANNÉHO DETSTVA :

- *sebavedomie, sebariadenie, sebamotivácia*, ktoré Goleman začlenil do Gardnerovej intrapersonálnej inteligencie, ako schopnosť poznať seba samého a podľa toho jednať s inými a *empathiu a angažovanosť* do interpersonálnej inteligencie.

EQ – *je citová zrelosť, miera prežívania vlastného života a miera zvládnutia každenných problémov*

= *v EQ ide od sebaovládanie, o zvládnutie vlastných pocitov*

Schopnosti emocionálnej inteligencie :

- sebauvedenie – vedieť rozlišovať pocity, vedieť ich pomenovať, odlíšiť
- ovládanie emócií – poznať, čo je skryté za určitým pocitom, vedieť zvládnuť svoj strach, hnev, úzkosť
- prijatie zodpovednosti za vlastné konanie
- porozumenie emociam dobrých ľudí – vidieť situácie z ich pohľadu
- nadväzovanie a udržiavanie kvalitných medziludských vzťahov
- osvojovanie si asertívneho správania – jako ochrana voči pasivite a agresii
- lepšie plnenie životných rolí

Personálne kompetencie :

- *sebauvedenie* – schopnosť orientovať sa vo vlastných duševných pochodoch a stavoch, využitie intuície, poznanie vlastných možností
- = emocionálne sebauvedenie – cit pre vlastné emócie
- = reálne sebahodnotenie – poznanie svojich kvalít a možností
- = sebadôvera – vedomie vlastnej hodnoty

- sebaovládanie – schopnosť zvládnutia okamžitých impulzov
 - spol'ahlivosť
 - svedomitosť
 - prispôsobivosť
 - schopnosť inovácie
- motivácia k vyšším cieľom
 - ctižiadosť
 - lojalita
 - iniciatíva
 - optimizmus

Sociálne kompetencie :

- **empatia** – uvedomenie si pocitov, potrieb a záujmov iných ľudí
 - pochopenie
 - schopnosť stimulovať osobný rast ostatných
 - orientácia na ľudí
 - snaha o rozvíjanie a využitie diverzity
- **obratnosť v spoločenskom styku**
 - schopnosť ovplyvňovať
 - schopnosť komunikácie
 - vodcovská schopnosť
 - ochota k zmenám
 - schopnosť vytvárať väzby
 - schopnosť spolupracovať
 - schopnosť tímovej práce

3. Ciele a úlohy emocionálnej výchovy, možnosti poznávania a nácviku emočných spôsobností.

Cieľ emocionálnej výchovy :

- je rozvoj schopností emocionálnej inteligencie
- východiskom je snaha objasniť dieťaťu vlastný vzťah k sebe, k ľuďom okolo seba

Možnosti poznávania a nácviku emočných zručností :

Identifikovanie a správne označenie emócií, prejavy emócií, ovládanie emócií a zaobchádzanie s nimi

„Prežitok nie je to, čo sa človeku príhodi, ale to, čo človek urobí s tým, čo sa mu príhodi“.

5 STUPŇOV EMOČNEJ SITUÁCIE :

- a) Udalosť
- b) Vnímanie udalosti
- c) Vyhodnotenie vnímanej udalosti

d) Ovplyvňovanie vyhodnotenia vnímanej udalosti

e) Odpoveď na vyhodnotenie

Odpoveď na vyhodnotenie môže byť :

- kognitívna
- emotívna

4. Zvládanie emócií.

Racionálna emocionálna terapia – RET :

= je metóda zvládnutia emocionálneho stresu prostredníctvom racionálneho myslenia

- *vnímate na základe skúseností, predstáv, predsudkov*
- *udalosť emócie iba spúšťa*
- *nie veci a ľudia sú príčina, radosti, smútok*
- *príčinou su naše interpretácie (racionálne, iracionálne).*

-

XI. VÝCHOVA K MANŽELSTVU A RODIČOVSTVU

1. Ciele, obsah výchovy k manželstvu a rodičovstvu.

Ciele výchovy k manželstvu a rodičovstvu :

POJEM VMR :

- *zámerná, cieľavedomá stimulácia a organizácia takej aktivity jednotlivca, ktorá ho uspôsobí vytvárať funkčnú rodinu*

CIEĽ :

- *čo najlepšie osobnostne zrelý manželský a rodičovský život*

Obsah k VMR 2 stupňa ZŠ :

- = *pomáhať žiakom v procese sebavedomia, sebaúcty*
- = *viesť žiakov k spolupráci*
- = *viesť žiakov k pochopeniu lásky jako základnej zložky sexuality*
- = *sprostredkovať poznatky a fyziologických a biologických zmenách v puberte*
- = *plánované rodičovstvo*
- = *interupcie*
- = *odolávanie negatívnym vplyvom rovesníckych skupín*

STREDNÁ ŠKOLA :

- = *manželstvo a rodina*
- = *rodičovstvo*
- = *intímne vzťahy*

2. Metódy VMR.

a) tradičné

- *vysvetľovanie, presvedčovanie*
- *rozhovor – individuálny, skupinový*
- *beseda, diskusia (po prednáške)*
- *napodobňovanie, vzor, príklad*
- *správania, hodnotenia, konania*

b) netradičné

- *predvádzanie, demonštrácia*
- *audiovizuálne, akustické*
- *pracovné, manipulačné*
- *hrové*
- *tréningové*
- *autoedukačné*
- *Brainstormingové*

3. Formy VMR.

- = *individuálne*
- = *skupinové*
- = *hromadné*

PODĽA PRIORITY :

- *jednorázové*
- *cyklické*
- *uzavreté*
- *otvorené*

PODĽA SPATNEJ VAZBY :

- = *monologické*
- = *dialogické*
- = *pre snúbencov*
- = *pre manželov*
- = *pre mládež*

- *v školskej výchove*
- *v mimoškolskej výchove*

- *tematické večery*
- *schránka dôvery*

4. Etapy vývinu rodiny – predmanželská fáza, manželská diáda, triáda, rodina a školopovinné deti, dospelé a rodina, odchádzajúce deti a rodina, návrat k pôvodne diáde, starí manželia.

a) **Predmanželská fáza :**

- *kontakt, zoznámenie*
- *vzniká dôvera, priateľ'stvo, láska*
- *poznávanie partnerov navzájom*
- *plánovanie budúcnosti*

b) **Manželská diáda :**

- *vyčleniť sa zo širšieho rodinného systému*
- *vytvoriť diádu*
- *začleniť rodičov a príbuzných*

c) **Manželská triáda :**

- *dieťa má byť rovnocenným členom rodiny*

CHYBNÉ RALIZOVANIE TRIÁDY :

- *rodičia ostávajú v mileneckom vzťahu a v nedospeljej pozícií*
- *dieťa prenechávajú rodičom*
- *rodičia sú v súrodeneckej pozícií s dieťaťom*
- *matka vytvára diádu s dieťaťom*
- *otec je mimo záujmu matky a dieťaťa*
- *otec i matka vytvoria dve súperiace diády s dieťaťom*

d) **Rodina s predškolskými d'et'mi :**

- *každé dieťa sa začlení do rodinného systému*
- *prvé dieťa nesmie trpieť príchodom d'alšieho*
- *rovnocennosť všetkých členov rodiny*
- *špecifikovať vzťah k d'etom podľa veku, pohlavia, individuality*

e) **Rodina a školopovinné deti :**

- *sociálne osamostatnenie detí*
- *začleňujú sa do rovesníckych skupín*
- *tendencia prežívať voľný čas mimo rodiny*

PROBLÉMY :

- *úspech, neúspech žiakov jako prestížna záležitosť rodičov*
- *časová voľnosť až zanedbávanie detí*
- *prílišné pripútanie rodičov k d'etom zo strachu před rovesníckymi skupinami*

f) **Rodina a dospejavjúce deti :**

- *uvolnenie rodinného spoločnstva*
- *začlenenie dospievajúcich do formálnych a neformálnych skupín*
- *introverzia pubescentov*
- *hyperkritičnosť dospievajúcich voči rodičom*
- *podceňovanie rodičov, dospelých*

g) **Rodina a odchádzajúce deti :**

- pochybnosti o správnej partnerskej voľbe svojho dieťaťa
- ekonomické a bytové problémy odchádzajúcich detí

h) **Osamostatnenie pôvodnej diády :**

- *znovusústredenie na partnera*
- *užšia citová väzba na partnera*
- *spoločné využívanie voľného času*
- *spoločné, dovtedy nerealizované činnosti*

PROBLÉMY :

- *zanikol „dohl'ad na deti“*
- *zväčšuje sa depresia na partnerove nedostatky*

i) **Starí manželia :**

- = spoločné denné aktivity
- = vzájomná tolerancia povahových nedostatkov
- = jemná diferenciacia manželského správania

XII. REFLEXÍVNE VYUČOVANIE

Reflexia, reflexívne vyučovanie

ZÁKLADNÉ POJMY

Reflexia - / odraz svetla, zrkadlenie / - úvaha, uvažovanie.

Reflexívny – úvahový, zvrtný, sám seba zasahujúci

- je to odraz niečoho niekde
- vo vzťahu k vnímaniu – odraz reálneho sveta vo vedomí človeka

STUPNE :

- **vnímanie** – prechádza zmyslami
- zmysly sú schopné sa rozvíjať / jedni vznikajú, jedny zanikajú
- **myslenie** – poznávacie procesy / pamäť, myslenie, predstavivosť, reč, poznávanie /
- bez myslenia nie je možné predstaviť reálnu skutočnosť

Reflexia vystupuje najčastejšie v súčinnosti s inými ľuďmi.

3 ÚROVNE IZOLOVANEJ PREDSTAVY O ČLOVEKU :

- + *realita* – vnímam ako prišla učiteľka do triedy
- + ako sa ona cíti, ako vníma seba
- + ako ju vnímajú iní
- 4 úroveň – ako človek predpokladá, ako ho vnímajú druhí

Nové koncepcie reflexie rozpracovali – **Combs, Colley, Holmes**

Význam poznatkov o reflexii

- využívajú sa vo všetkých oblastiach sociálnej práce, spolupráce, ovplyvňovania.

Objasnenie významu RV

Učiteľská profesia –

- najväčší rozvoj dosiahlo RV v Anglicku – na základe teoretických poznatkov
- v USA – na základe praktickej zručnosti

Termín RV

- vyučovanie, ktoré sa završuje spätnoväzbovou reflexiou a analýzy kvality a účinnosti vyučovacej hodiny tematického celku, či väčšej organizačnej jednotky
- cieľom je skvalitnenie práce, lepšie efekty vyučovania, zlepšenie kvality učiteľovej práce, zvýšiť úroveň jeho reflektivity a znížiť hladinu impulzivitu v jeho vyučovacom štýle
- je citlivá práca na sebe samom pri zlepšení seba samého

RV má edukačnú a sociálny kontext

Edukačný systém

Edukačný systém tvorí 5 základných prvkov – *cieľ, učiteľ, žiak, podmienky, prostriedky*

- cieľ edukácie

- v najnižšom ponímaní vychovať komplexnú osobnosť / v každej triede, v každom ročníku /
2

- žiak

- dieťa nie je jedným z viacerých / anonymným členom skupiny
- dôležité je poznať znalosť každého žiaka, jeho individualitu
- žiaci vytvárajú triedu ako sociálnu skupinu / nie trieda je tvorená žiakmi /
- dieťa je aktívnym účastníkom tohoto vlastného rozvoja

- učiteľ

- je hlavným aktérom, ktorý vytvára reflexiu, hlavným subjektom
- učiteľ je starší, skúsenejší
- vzťah učiteľa a žiaka je pomáhajúci, rozvíjajúci

- prostriedky

- obsah, metódy, formy, zásady

- podmienky

- je to biopsychosociálny kontext
- na ich využívaní závisí aj formulácia cieľov

Sociálny systém / kontext /

Štruktúra škôl v danej krajine, aká pedagogická koncepcia je prjimaná a akceptovateľná v danej krajine

DRUHY :

- prevládajúca ideológia
 - prevládajúce myslenie
 - k RV má vzťah širšie chápanie / demokracia, právny štát /
- kultúra
 - úroveň kultivovanosti v danej krajine
 - vplýva na to, či je v školách možno uplatniť reflexiu
 - ide tu o akceptovanie rôznosti
- sociálne podmienky
 - sú tvorené ľudskými zdrojmi
 - učitelia a ich charakteristiky / otvorenosť, direktívnosť.../

Metódy rolí v teóriach sociálneho učenia

A behavioristický prístup

- hovorí sa o d'etoch
- hovorí sa o dospelých

DOSPELÍ

- rozhodnutie o dôležitých zručnostiach, postojoch, rozhodnutiach
- inštruktáž d'etom
- očakávaná odpoveď
- očakáva opravu
- hodnotenie

3

- odpoveď konigovaná
- ostatné inštrukcie d'etom

b konštruktivistický model

Dieťa, dospelí - oblasť práce a dohoda o aktivitách+ skúsenosť+skúsenosť+pochopenie zmyslu+hodnotenie

C sociálny konštruktivizmus

Deti, dospelí - oblasť práce a dohoda+aktivita, diskusia s učiteľom+reflexia, zásah učiteľa+inštrukcie, aktivita, diskusia+objavenie zmyslu+hodnotenie

! RV - je potrebné pre učiteľov aj žiakov

- zaoberá sa zovšeobecnením ekologických javov bez ohľadu na systematickú príslušnosť skúmaných organizmov

e) **krajinná ekológia**

- štúdium zmenených až umelých ekosystémov najmä v súvislosti s tvorbou a ochranou krajiny

f) **poľnohospodárska ekológia**

- štúdium poľnohospodárskych ekosystémov (lúčny ekosystém ...)

g) **urbánna ekológia**

- štúdium osídlenia (domy, kiná ...)
- sídelná štruktúra

h) **ekológia človeka**

- študuje javy a procesy súvisiace s človekom v špecifických podmienkach v súčinnosti so špeciálnymi disciplínami medicíny, antropológie, psychológie, etiky

i) **produkčná ekológia**

- zaoberá sa produkciou a produktivitou ekosystémov

j) **hlbinná ekológia**

- rozširuje predmet ekológie o enviroment duše – vplyv prostredia na psychické zdravie človeka, hlavne jeho morálne a sociálne aspekty života

Enviroment duše je vystavený podnetom mnohostranného druhu :

Civilizačné ochorenia – vojny, preľudnenie ...

Societné ohrozenia – alkohol, kriminalita ...

Interakčné ohrozenia – rodina, škola ...

Psychické ohrozenia – depresie, stresy ...

Životné prostredie :

- je časť sveta, s ktorou je človek vo vzájomnom pôsobení, ktoré používa, ovplyvňuje a ktorej sa sám prispôsobuje

ZLOŽENIE PROSTREDIA :

- množstvo rôznych zložiek
- jednotlivé, viacmenej oddeľiteľné zložky prostredia, ktoré vplývajú na živé organizmy sa označujú ekologické faktory alebo činitele

a) **biotické** – vnútrodruhové, medzidruhové

b) **abiotické** – fyzikálne a chemické

c) **antropické** – súvisiace s človekom

Zložky životného prostredia :

a) **stabilné** – *reliéf a krajina*

b) **relatívne stabilné** – *klíma*

c) **čiastočne stabilné** – *vegetácie*

d) **celkom stabilné** – *voda, pôda, vzduch, horniny, organizmy*

Stupeň znečistenia ŽP v SR v 5 triedach :

- a) *oprotredie vysokej úrovne*
- b) *prostredie vyhovujúce*
- c) *prostredie mierne narušené*
- d) *prostredie narušené*
- e) *prostredie silne narušené*

DO TÝCHTO TRIED ZARAĐUJEME NA ZÁKLADE :

- **hygienickej** – oxid siričitý, prach, plynné znečisťujúce látky
- **krajinárskej a urbanistickej**
- **humanistickej vhodnosti** – podmienky na rekreáciu

ČO SA PODIELA NA DEŠTRUKCII ŽIV. PROSTREDIA :

- *ľahostajnosť*
- *arogancia*
- *bezohľadnosť*
- *nízka úroveň ekologického vedomia*
- *masová orientácia na konzumný spôsob života*
- *preferovanie kvality spotrebných produktov*
- *preferovanie krátkodobých cieľov pred dlhodobými*
- *oslabenie alebo zánik pocitu zodpovednosti*

XIV. UMENIE V ETICKEJ VÝCHOVE

1. Morálne kategórie a ich prejav vo výtvarnej tvorbe. Problém umenia a gýču z hľadiska formatívneho dosahu na jednotlivca. Formálne a obsahové prvky výtvarných diel, ideá diel a morálne významy.

??

2. Literárne dielo jako jedinečná možnosť poznania životných hodnôt prostredníctvom situácií, príbehov a hľadania miesta človeka vo svete. Prosociálne a antispoločenské modely správania sa v literatúre, ich využitie na formatívne ciele. Výberovo interoretácia umeleckého textu z aspektu etických hodnôt.

??

3. Hudba v živote človeka. Etické impulzy populárnej hudby. Výberove možnosti práce s hudobným dielom na hodinách etickej výchovy.

??

